

สำรวจสถานการณ์แรงงานไทยที่ได้รับผลกระทบจากคลื่นยักษ์สึนามิ:  
กรณีศึกษาอุตสาหกรรมบริการ

Survey of Thai Labour Affected by Tsunami : A Case Study of Service Industry

ยุวดี จันทะศิริ<sup>1)</sup> พฤต ยวนแหล<sup>2)</sup>  
Yuwadi Chanthasiri<sup>1)</sup> Prute Yuanlae<sup>2)</sup>

**Abstract**

The research aimed 1) to survey the background of the Thai laborers in Thailand's service industries effected by the Tsunami hit in 2004; 2) to study the Tsunami effects on economy, society and family; 3) to analyze the obstacles to providing and receiving help; 4) to suggest ways to provide help and remedy and to improve the Thai laborers in the service industries effected by the Tsunami hit. The sample groups in this study are 1) 300 hotel staff members in Kao Lak (Pangna province), in Pi Pi island (Krabi province) and at Patong beach (Phuket province); 2) an officer of each Provincial Labor Office, city governors, and / or a local leader of each province; 3) a non-government organization member and the president of Hotel Federation; 4) 54 employers and / or those who acted as employers and 54 human resource department staff members from the hotels hit by the Tsunami.

The participatory action research (PAR) was conducted by using qualitative methodology and through documents, questionnaires, interviews and small-group meetings. The data was checked by triangulation method according to different time, places and target groups, and presented by descriptive analysis which included content analysis, inductive interpretations suggested by the interviews and small-group meetings as well as descriptive statistics.

The research findings were as follows:

1) Four in five of the Thai laborers are female. 32.0% of the laborers are between 25-29 years old and graduated with senior high school certificates; more than half or 88.0% of the laborers are married with children and live in the South of Thailand.

2) As for the Tsunami effects on economy, society, and family, more than half or 90.4% of the hotel staff members have been back to the hotels after the attack as the hotels are the main source of their income. 62.4% of the families are in a more critical financial status after the Tsunami incident while 70.4% gone into debt. 62.4% of them do not own houses and 72.0% do not own agricultural areas. Almost three in five of those who were dismissed from their jobs have not received help and 55.2% of the laborers have encountered family problems.

3) It is found that there were not enough request forms for the laborers to appeal for help, the laborers did not understand their rights, the laborers received repetitive helps, the employers stopped giving financial support to the Social Security Offices, thus resulting in the lack of the laborers' rights, and the employers did not report to the social security system the name lists of the laborers.

4) It is found that the factors concerning communication and processes in proving help caused obstacles at high level, with the average of 3.86, and the laborers' opinion towards the two factors were slightly different. Moreover, the personal and government official factors caused obstacles at moderate level, with the averages of 3.49 and 3.36 respectively, and the laborers' opinion towards the two factors were considerably different.

---

1) อาจารย์ด้านทรัพยากรมนุษย์ สาขาวิทยาการจัดการ คณะเทคโนโลยีและการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์  
2) คณะพาณิชยศาสตร์และการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

5) Three levels of providing help and remedy were seen. That is to say, at personal level, the laborers were moved from the effected areas, provided food, life bags, clothes and houses, given mental and physical treatments, given financial help, and informed of the information about their rights and access to their rights. At group level, they were educated and trained to perform the roles of parents and trained to handle stress while in the meantime labor relation activities were also promoted. At society and community level, participation and relationship improvement among community members were promoted as well.

## บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์การศึกษาเพื่อ 1) สำรวจภูมิหลังของแรงงานไทยในอุตสาหกรรมบริการที่ได้รับผลกระทบจากคลื่นยักษ์สึนามิ 2) ศึกษาผลกระทบด้านเศรษฐกิจ สังคม และครอบครัว 3) วิเคราะห์อุปสรรคในการให้ความช่วยเหลือ และการขอความช่วยเหลือ และ 4) เสนอแนวทางการช่วยเหลือ เยียวยา และพัฒนาแรงงานไทยในอุตสาหกรรมบริการที่ได้รับผลกระทบจากคลื่นยักษ์สึนามิ กลุ่มตัวอย่าง คือ 1) แรงงานในโรงแรมของสามพื้นที่คือ เขาหลัก จังหวัดพังงา เกาะพีพี จังหวัดกระบี่ และป่าตอง จังหวัดภูเก็ต จำนวน 300 คน 2) เจ้าหน้าที่แรงงานจังหวัด และนายอำเภอและ/หรือผู้นำท้องถิ่นแต่ละจังหวัด ภาคส่วนละ 1 คนต่อจังหวัด 2) องค์กรพัฒนาเอกชน และประธานสมาพันธ์โรงแรม เลือกรูปแบบเจาะจง 2 คน และ 3) นายจ้างและ/หรือผู้มีอำนาจกระทำการแทนนายจ้าง จำนวน 54 คน และฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ จำนวน 54 คน เลือกเฉพาะโรงแรมที่ได้รับความเสียหาย

วิธีการศึกษา ใช้หลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นเทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและภาคสนาม ใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และการประชุมกลุ่มย่อย ส่วนการตรวจสอบข้อมูลใช้แบบสามเส้า โดยพิจารณาแหล่งเวลา สถานที่ และบุคคลที่แตกต่างกัน การวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้แบบบรรยายความ โดยเป็นทั้งการวิเคราะห์เนื้อหา และการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัยจากการสัมภาษณ์ และการประชุมกลุ่มย่อย และเสริมด้วยข้อมูลเชิงปริมาณ ที่เป็นสถิติบรรยาย ผลการศึกษา พบว่า 1) ส่วนใหญ่เป็นแรงงานหญิงมากกว่าแรงงานชาย เกือบ 4 ใน 5 อายุระหว่าง 25-29 ปี จบมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า (ร้อยละ 32.0) สมรสเกินกว่าครึ่งหนึ่ง และมีบุตรแล้ว มีภูมิลำเนาอยู่ภาคใต้ (ร้อยละ 88.0) 2) ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ สังคม และครอบครัว พบว่า หลังประสบภัยกลุ่มตัวอย่างเข้ามาทำงานในโรงแรมเกินกว่าครึ่งหนึ่ง และรายได้จากการทำงานโรงแรมเป็นอาชีพหลักของครอบครัว แรงงานไม่มีอาชีพเสริม (ร้อยละ 90.4) เมื่อเปรียบเทียบฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ก่อนและหลังเกิดภัยจากคลื่นยักษ์สึนามิ พบว่า แยกกว่าเดิม (ร้อยละ 62.4) มีหนี้สิน (ร้อยละ 70.4) ไม่มีกรรมสิทธิ์และการถือครองครองที่อยู่อาศัย (ร้อยละ 62.4) และไม่มีกรรมสิทธิ์และการถือครองครองพื้นที่เกษตรกรรม (ร้อยละ 72.0) กลุ่มที่ถูกเลิกจ้างเกือบ 3 ใน 5 ไม่ได้รับความช่วยเหลือ ประสบปัญหาภายในครอบครัว (ร้อยละ 55.2 ) 3) อุปสรรคในการให้ความช่วยเหลือ พบว่า เอกสารสำหรับขอความช่วยเหลือมีไม่เพียงพอ ไม่รู้และไม่เข้าใจสิทธิ ได้รับความช่วยเหลือช้าช้อน นายจ้างขาดการส่งเงินเข้าสู่ระบบประกันสังคม จึงทำให้แรงงานบางส่วนไม่ได้รับสิทธิ และก่อนเกิดเหตุ นายจ้างไม่ได้ส่งรายชื่อลูกจ้างเข้าสู่ระบบประกันสังคม 4) อุปสรรคในการขอความช่วยเหลือของแรงงาน พบว่า ปัจจัยด้านการติดต่อสื่อสารและขั้นตอนในการให้ความช่วยเหลือเป็นอุปสรรคอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยที่ 3.86 และความเห็นของแรงงานที่มีต่อปัจจัยนี้มีความแตกต่างกันน้อย ปัจจัยส่วนบุคคล และปัจจัยด้านเจ้าหน้าที่เป็นอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลาง มีเฉลี่ยคะแนนค่าเฉลี่ย 3.49 และ 3.36 ตามลำดับ ซึ่งความเห็นของแรงงานที่มีต่อสองปัจจัยนี้มีความแตกต่างกันค่อนข้างมาก และ 5) แนวทางการช่วยเหลือ เยียวยา และพัฒนา แบ่งเป็น 3 ระดับคือ (1) ระดับบุคคล ประกอบด้วย การเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากพื้นที่ประสบภัย ช่วยเหลือด้านอาหาร ดูแลสุขภาพ เสื้อผ้า ที่อยู่ อาศัย การฟื้นฟูสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ ด้านเศรษฐกิจ การให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิ และกระบวนการเข้าถึงสิทธิ (2) ระดับกลุ่ม ประกอบด้วย การให้ความรู้และฝึกอบรมบทบาทในฐานะเป็นบิดา และมารดา และการจัดการความเครียด ส่งเสริมกิจกรรมแรงงานสัมพันธ์ และ (3) ระดับสังคมและชุมชน การมีส่วนร่วม และการสร้างสัมพันธ์ภาพในชุมชน

## คำนำ

วันที่ 26 ธันวาคม 2547 ได้เกิดแผ่นดินไหวในมหาสมุทรอินเดีย ส่งผลให้เกิดคลื่นใต้น้ำขนาดใหญ่ที่เรียกว่า "Tsunami" (สึนามิ) เข้าถล่มพื้นที่หมู่เกาะอาจะห์ ประเทศอินโดนีเซีย มาเลเซีย ศรีลังกา อินเดีย มัลดีฟส์ พม่า และโซมาเลีย ทวีปแอฟริกา รวมถึงชายฝั่งทะเลอันดามันทางภาคใต้ของประเทศไทย คลื่นยักษ์ดังกล่าวได้สร้างความเสียหายในพื้นที่ 6 จังหวัดชายฝั่งทะเลอันดามัน ได้แก่ ภูเก็ต พังงา กระบี่ ระนอง ตรัง และสตูล เมื่อคิดมูลค่าความเสียหายต่อทรัพย์สินด้านการประกอบอาชีพของประชาชนจังหวัดที่กล่าวนี้ ประมาณ 17,438.15 ล้านบาท ซึ่งเป็นตัวเลขที่ไม่รวมบ้านหรือที่อยู่อาศัย (ศูนย์ประสานงานช่วยเหลือคนงานผู้ประสบภัยจากคลื่นยักษ์ถล่มและมูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท, 2548) เหตุการณ์ครั้งนี้ส่งผลต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวค่อนข้างมาก เนื่องจากทำให้นักท่องเที่ยวใน 6 จังหวัดภาคใต้ลดลงร้อยละ 40-50 เพราะเหตุการณ์เกิดช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว ซึ่งเป็นช่วงที่มีรายได้ค่อนข้างสูง ทั้งนี้รายได้จากการท่องเที่ยวของไทยจาก 6 จังหวัดดังกล่าวมีสัดส่วนถึง 1 ใน 4 ของรายได้จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศ (ศูนย์บรรเทาสาธารณภัยจากคลื่นยักษ์สึนามิ, 2548) ผลการสำรวจพบว่า จังหวัดที่ได้รับความเสียหายมากที่สุดคือ พังงา หากพิจารณาเพียงด้านธุรกิจการท่องเที่ยว 3 จังหวัดหลักที่ได้รับผลกระทบคือ กระบี่ พังงา และภูเก็ต โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจการโรงแรมเป็นกิจการที่มีการจ้างแรงงานมากที่สุด และโรงแรมบางแห่งต้องปิดกิจการ หรือไม่ก็ปลดแรงงานบางส่วน จึงทำให้มีลูกจ้างในธุรกิจการท่องเที่ยวทั้ง 3 จังหวัดว่างงานไม่น้อยกว่า 20,000 คน โดยเฉพาะที่เขาหลัก อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา และเกาะพีพี จังหวัดกระบี่นั้นพนักงานว่างงานเกือบทั้งหมด แต่มาแจ้งไว้กับประกันสังคมค่อนข้างน้อย โดยภูเก็ตมาขึ้นทะเบียนความเดือดร้อนประมาณ 3,700 คน พังงาประมาณ 4,000 คน และกระบี่ประมาณ 3,000 คน (อารัญ บุญชัย, 2548) จึงเห็นได้ว่าจากตัวเลขที่คาดการณ์ไว้นี้กับจำนวนที่ขึ้นทะเบียนจริงแตกต่างกันค่อนข้างมาก ทั้งนี้อาจมีสาเหตุจากแรงงานส่วนใหญ่เมื่อเกิดเหตุแล้วเดินทางกลับภูมิลำเนา โดยใส่ใจที่จะทวงถามสิทธิของตนน้อยมาก หรือบางส่วนไม่รู้สิทธิเลย

จากมูลนิธิเพื่อนหญิง ให้สัมภาษณ์ว่า แรงงานจำนวนมากหลังจากประสบคลื่นยักษ์แล้ว นายจ้างไม่ได้จ่ายค่าจ้าง แม้แรงงานเหล่านั้นได้เข้าไปทวงถามเกี่ยวกับสิทธิที่ตนพึงมีพึงได้จากนายจ้างแล้วก็ตาม แรงงานกลุ่มที่เข้าไปทวงถามสิทธิส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่ประสบภัย หากเป็นแรงงานต่างจังหวัดที่ห่างไกลและต่างภูมิภาคก็ไม่ทวงถาม เพราะคิดว่าการมีชีวิตรอดจากภัยพิบัติครั้งนี้ เป็นสิ่งที่เพียงพอแล้ว สำหรับแรงงานบางกลุ่มถ้าสามารถหางานใหม่ทำได้ก็ไม่สนใจกับค่าจ้างเดิมที่นายจ้างได้ค้างจ่ายไว้ เพราะคิดว่าเสียเวลาที่จะไปถกเถียงกับนายจ้าง แต่ที่เป็นปัญหาคือ แรงงานที่ตกงาน คนกลุ่มนี้หลุดออกจากโครงสร้าง กลายเป็น "คนชายขอบ" (marginalization) และไม่สามารถเข้าถึงสวัสดิการของรัฐได้ (จะเด็จ เชาวน์วิไล, 2548) อีกทั้งจากการสัมภาษณ์เรื่องผลกระทบจากคลื่นยักษ์ต่อผู้ใช้แรงงาน รายงานว่า 1) ผู้ใช้แรงงานในระบบที่ได้รับความกระทบโดยตรงคือ เสียชีวิต บาดเจ็บ สูญหาย และส่วนแรงงานที่รอดชีวิต ส่วนใหญ่ไม่รู้สิทธิประโยชน์ที่จะได้รับจากกองทุนประกันสังคม 2) แรงงานในระบบที่อยู่ในอุตสาหกรรมบริการนอกจากได้รับความเสียหายจากภัยพิบัติโดยตรงแล้วนายจ้างให้หยุดงานโดยไม่ระบุการเลิกจ้าง 3) แรงงานนอกระบบที่เป็นกิจการขนาดเล็กและไม่ได้จดทะเบียนแรงงาน ปรากฏว่าขณะนี้ไม่ได้รับความช่วยเหลือด้านแรงงาน และแม้กระทั่งด้านมนุษยธรรมจากนายจ้าง และ 4) แรงงานหญิงที่ตั้งครรภ์ ถูกเลิกจ้าง ส่วนบางคนที่กำลังตั้งครรภ์หากว่าไปสมัครงานถูกตรวจจากนายจ้างว่าตั้งครรภ์หรือไม่ ทำให้แรงงานหญิงหลายรายคิดจะเอาบุตรออก เนื่องจากกังวลถึงความยากลำบากเกี่ยวกับภาระค่าเลี้ยงดูที่จะเกิดขึ้นในอนาคต (ผู้จัดการออนไลน์, 2548)

ดังนั้น ภายหลังจากเกิดคลื่นยักษ์สึนามิ ในปี 2547 กล่าวได้ว่า ลูกจ้างในภาคอุตสาหกรรมที่จ้างงานเป็นทางการโดยเฉพาะอย่างยิ่งอุตสาหกรรมบริการได้รับผลกระทบโดยตรง รวดเร็ว และค่อนข้างนาน เนื่องจากอัตราการว่างงานเพิ่มขึ้นอย่างทันทีทันใด และต่อเนื่อง ซึ่งเป็นผลมาจากการปิดกิจการของนายจ้าง และการชะลอตัวของเศรษฐกิจในพื้นที่ เนื่องจากการปรับปรุงกิจการตลอดจนการสร้างเชื่อมั่นให้กับนักท่องเที่ยวกลับคืนมาอีกครั้ง

นอกจากนั้น หลังเกิดเหตุการณ์ ผลการศึกษาและ

งานวิจัยในกลุ่มแรงงานที่ได้รับกระทบจากคลื่นยักษ์สึนามิ โดยเฉพาะอุตสาหกรรมที่มีการจ้างงานเป็นทางการ กระทำกันเพียงภาพกว้างเท่านั้น ไม่ได้ศึกษาเจาะลึกแต่ละประเภทกิจการ รวมถึงผลกระทบของแรงงานแต่ละเพศ ผลการศึกษาและงานวิจัยเหล่านี้จึงไม่อาจนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหาร การจัดการ และการพัฒนาคน ในแต่ละประเภทอุตสาหกรรม และแต่ละเพศได้ อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล รวมถึงอาจจะก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมในการเยียวยาและพัฒนาให้กับกลุ่มที่ได้รับผลกระทบ และทำประโยชน์ในมิติเชิงเศรษฐกิจได้อย่างแท้จริง

ดังนั้น การศึกษาที่มุ่งที่จะศึกษาละเอียดเฉพาะกิจการโรงแรม เนื่องจากทั้งสามพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นธุรกิจ โรงแรมและธุรกิจนี้เป็นกิจการที่จ้างแรงงานในระบบมากที่สุด ใน 3 จังหวัดท่องเที่ยวของพื้นที่ได้รับผลกระทบ อีกทั้งเป็นธุรกิจที่แรงงานได้รับผลกระทบมากที่สุดด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้ เพื่อที่จะศึกษาผลกระทบจากคลื่นยักษ์สึนามิ ต่อแรงงานไทยในอุตสาหกรรมบริการ โดยศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ 1) ภูมิหลังของแรงงานไทยในอุตสาหกรรมบริการที่ได้รับผลกระทบจากคลื่นยักษ์สึนามิ 2) ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ สังคม และครอบครัว ที่มีต่อแรงงานไทยในอุตสาหกรรมบริการ ภายหลังจากเกิดคลื่นยักษ์สึนามิ 3) การช่วยเหลือแรงงานไทยในอุตสาหกรรมบริการที่ได้รับผลกระทบจากคลื่นยักษ์สึนามิมีอุปสรรคอะไรและอย่างไรบ้าง รวมถึงแรงงานซึ่งเป็นผู้ขอความช่วยเหลือมีอุปสรรคอะไรและอย่างไรบ้าง และ 4) หากมีการช่วยเหลือ เยียวยา และพัฒนาแรงงานไทยในอุตสาหกรรมบริการที่ได้รับผลกระทบจากคลื่นยักษ์สึนามิจะมีแนวทางการพัฒนาอย่างไร

### งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผู้ได้รับผลกระทบจากคลื่นยักษ์สึนามิในเมืองไทยนั้น การศึกษาวิจัยอย่างละเอียดและครอบคลุมผู้ได้รับผลกระทบทุก ๆ กลุ่มยังมีค่อนข้างน้อย โดยอยู่ในลักษณะการเขียนบทความโดยผ่านประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม และเป็นรายงานผลการสำรวจที่จัดขึ้นค่อนข้างเร่งด่วน เพื่อนำข้อมูลไปใช้สำหรับการเยียวยาขั้นต้น ผลการศึกษาที่น่า

สนใจและเป็นรายงานเล่มแรก ๆ ในกลุ่มแรงงาน คือ ศูนย์ประสานงานช่วยเหลือคนงานผู้ประสบภัยและมูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท (2548) ศึกษาผลกระทบจากคลื่นยักษ์สึนามิ ใน 6 จังหวัดภาคใต้ต่อผู้ใช้แรงงาน 4 กลุ่ม ได้แก่ แรงงานในระบบ แรงงานนอกระบบ แรงงานต่างชาติ และแรงงานในกิจการประมงรวมถึงประมงพื้นบ้าน วิธีการศึกษา ทั้งเชิงเอกสารและสัมภาษณ์ พบว่า 1) แรงงานในระบบที่ได้รับผลกระทบส่วนใหญ่ อยู่ในกิจการภาคบริการด้านที่พัก และภัตตาคาร เช่น โรงแรม รีสอร์ท บังกะโลว์ ร้านอาหาร ภัตตาคาร ซึ่งพื้นที่ได้รับผลกระทบรุนแรงคือ เกาะพีพี จังหวัดกระบี่ เขาหลัก จังหวัดพังงา และป่าตอง จังหวัดภูเก็ต ปัญหาเกี่ยวกับสภาพการจ้างและคุณภาพชีวิตคือ แรงงานว่างงานเฉียบพลัน มีหนี้สิน แต่จังหวัดภูเก็ตไม่มีการเลิกจ้าง 2) แรงงานนอกระบบ ไม่มีสัญญาจ้าง ไม่มีการขึ้นทะเบียนประกันสังคม หรือขึ้นทะเบียนลูกจ้าง 3) ลูกจ้างกลัวการเรียกร้องสิทธิ หรือแม้กระทั่งลงรายชื่อเพื่อร้องเรียนสิทธิ 4) แรงงานต่างจังหวัดที่เข้าไม่ถึงความช่วยเหลือในท้องถิ่น เนื่องจากไม่มีสำเนาทะเบียนบ้าน พบมากที่จังหวัดภูเก็ต และการช่วยเหลือซ้ำซ้อน 5) นายจ้างจำนวนมากยังคงเสี่ยงที่จะปฏิบัติตามกฎหมาย เช่น ทำผิดเรื่องการเก็บเงินประกัน ยังไม่ได้มีการจ่ายเงินค่าตอบแทนในการทำงานก่อนประสบภัยให้กับลูกจ้าง 6) ด้านสุขภาพของแรงงานนั้น นายจ้างเข้ามาดูแลและรับผิดชอบน้อยมากหรืออาจจะแทบไม่เข้ามาดูแลเลย รัฐไม่ได้เข้ามาช่วยเหลือฟื้นฟูสภาพจิตใจ และ 7) เจ้าหน้าที่รัฐขาดประสิทธิภาพในการทำงานเชิงรุก กล่าวคือ ไม่มีการลงพื้นที่เพื่อสำรวจข้อมูลก่อนที่จะมีการช่วยเหลือ หรือมีการจัดการอย่างมีระบบ หากทำแต่การรอสั่งการและการช่วยเหลือเมื่อประชาชนไปร้องทุกข์เท่านั้น

นภาพร อติวานิช อติวานิชยพงศ์ (2548) ได้เรียบเรียงบทความขึ้นจากการจัดสัมมนาทางวิชาการเรื่อง κρίติ สึนามิกับการฟื้นฟูชุมชน จัดโดยสำนักบัณฑิตอาสาสมัครวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พบว่า 1) องค์กรมูลนิธิ และหน่วยงานต่าง ๆ ยังขาดการประสานงานและการแลกเปลี่ยนข้อมูลทำให้เกิดการช่วยเหลือซ้ำซ้อน อีกทั้งการช่วยเหลือกระจายไม่ถึงผู้ได้รับความเดือดร้อนแท้จริง เพราะไม่รู้ข้อมูลข่าวสาร ไม่รู้สิทธิ และไม่รู้แหล่งในการติดต่อเพื่อทวงสิทธิ และ 2) องค์กรพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่

การให้ความช่วยเหลือเน้นกระบวนชุมชน

ศิริพร สโรภานะ และวรัญญา เกื้อนุ่น (2550) ได้ศึกษาเรื่อง ชนชั้นชายขอบ เพศสภาพ และภัยพิบัติกรณีเสี้ยนากับผลกระทบต่อผู้หญิง ซึ่งผู้เขียนรวบรวมข้อมูลจากการทำงานโครงการสืบสานชีวิตหญิงและเด็กในจังหวัดภูเก็ต และจังหวัดพังงา ข้อมูลรวบรวมโดยการสัมภาษณ์และเยี่ยมบ้าน พบว่า 1) หลังประสบภัยจำนวนการหย่าร้างและความรุนแรงในครอบครัวเพิ่มขึ้น เนื่องจากความเครียดมีสาเหตุจากความอึดอัดด้านเศรษฐกิจ 2) การครอบครองที่ดินหลายคนยังไม่มีเอกสารสิทธิ์ 3) การช่วยเหลือไม่ทั่วถึง ชำชอนอยู่กับบางกลุ่ม และแรงงานต่างถิ่นได้รับความช่วยเหลือน้อยมากและไม่ได้รับการจัดสรรบ้านพัก ตลอดจนการช่วยเหลือไม่ได้คำนึงความแตกต่างระหว่างเพศ และ 4) จำนวนผู้เสียชีวิตที่เป็นผู้หญิงมีมากกว่าผู้ชาย

จะเห็นว่าการศึกษาข้างต้น แม้ศึกษาในกลุ่มที่ต่างกัน คือ กลุ่มแรงงาน กลุ่มผู้หญิง และประชาชนทั่วไป แต่พบปัญหาในการให้ความช่วยเหลือเหมือนกันคือ มีการช่วยเหลือซ้ำซ้อน และขาดการประสานงานในการให้ความช่วยเหลือ ส่วนปัญหาด้านแรงงานนั้น ลูกจ้างไม่กล้าเรียกร้องสิทธิ ไม่รู้สิทธิ และนายจ้างเสี่ยงที่จะปฏิบัติตามกฎหมาย ซึ่งประเด็นปัญหาสุดท้ายนี้ไม่ว่าจะเป็นประเภทอุตสาหกรรมใดหรือพื้นที่ใดก็ตามสิ่งที่เกิดขึ้นมีลักษณะร่วมเช่นเดียวกัน

## วิธีการศึกษา

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ 1) ศึกษาเจาะจงแรงงานที่อยู่ในภาคโรงแรมของสามพื้นที่หลักคือ เขาหลัก จังหวัดพังงา เกาะพีพี จังหวัดกระบี่ และป่าตอง จังหวัดภูเก็ต จำนวนทั้งหมด 300 คน เนื่องจากทั้งสามพื้นที่มีธุรกิจโรงแรมตั้งอยู่มากที่สุดและแรงงานในระบบได้รับผลกระทบมากที่สุดด้วย 2) เจ้าหน้าที่แรงงานจังหวัด และนายอำเภอและ/หรือผู้นำท้องถิ่นในแต่ละจังหวัด กำหนดภาคส่วนละ 1 คนต่อจังหวัด รวมทั้งสิ้น 6 คน 2) องค์กรพัฒนาเอกชน และประธานสหพันธ์โรงแรม เลือกแบบเจาะจงมา 2 คนของทั้งสามพื้นที่ และ 3) นายจ้างและ/หรือผู้มีอำนาจกระทำการแทนนายจ้าง จำนวน 54 คน และฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ จำนวน 54 คน

เลือกเฉพาะโรงแรมที่ได้รับความเสียหาย

วิธีการศึกษา ใช้หลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นเทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และภาคสนาม ทั้งนี้โดยใช้

1) แบบสอบถามจำนวน 300 ชุด ได้คืนกลับมาจำนวน 170 ชุด แต่ไม่สามารถประมวลผลได้ 45 ชุด ดังนั้นคงเหลือ 125 ชุด

2) การสัมภาษณ์จากเจ้าหน้าที่แรงงานจังหวัด นายอำเภอและ/หรือผู้นำท้องถิ่นในแต่ละจังหวัด องค์กรพัฒนาเอกชน และประธานสหพันธ์โรงแรมได้เข้าสัมภาษณ์ทั้งหมด แต่จากนายจ้างและ/หรือผู้มีอำนาจกระทำการแทนนายจ้าง และฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ ได้เข้าสัมภาษณ์เพียงภาคส่วนละ 40 คน เนื่องจากกิจการที่เหลือไม่สามารถให้ข้อมูลได้ เพราะมีการเปลี่ยนแปลงนายจ้างและ/หรือฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ ตลอดจนยังไม่เปิดดำเนินกิจการ

3) การประชุมกลุ่มย่อย ใช้กลุ่มตัวอย่างพื้นที่ละ 10 คน ประชุม 2 ครั้งในแต่ละพื้นที่

การตรวจสอบข้อมูลใช้แบบสามเส้า โดยพิจารณาแหล่งเวลา สถานที่ และบุคคลที่แตกต่างกัน การวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้แบบบรรยายความ โดยเป็นทั้งการวิเคราะห์เนื้อหา และการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัยจากการสัมภาษณ์ และการประชุมกลุ่มย่อย และเสริมด้วยข้อมูลเชิงปริมาณ ที่เป็นสถิติบรรยาย

## ผลการวิจัยและการวิจารณ์

1. ภูมิหลังแรงงานไทยในอุตสาหกรรมบริการที่ได้รับผลกระทบจากคลื่นยักษ์สึนามิ

1.1 เพศ อายุ ระดับการศึกษา และสถานภาพสมรส  
แรงงานไทยในอุตสาหกรรมบริการที่ได้รับผลกระทบจากคลื่นยักษ์สึนามิทั้งสามพื้นที่หลัก กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นแรงงานหญิงร้อยละ 72.0 ส่วนมากอายุ 25-29 ปี (ร้อยละ 29.6) และที่น้อยที่สุดคืออายุต่ำกว่า 18 ปี (ร้อยละ 0.8 ) แรงงานหญิงส่วนมาก อายุ 30 - 35 ปี แรงงานชายอายุ 18-24 ปี และ 25-29 ปี อยู่ในอัตราส่วนใกล้เคียงกัน ระดับการศึกษาส่วนมากสำเร็จระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า (ร้อยละ 32.0) และระดับการศึกษาน้อยที่สุดคือต่ำกว่าประถมศึกษาเพียงร้อยละ

ผลการศึกษานี้หากนำมาเปรียบเทียบกับแรงงานอุตสาหกรรมภาคการผลิต ซึ่งให้เห็นความแตกต่างเด่นชัดเกี่ยวกับระดับการศึกษาว่า แรงงานอุตสาหกรรมภาคบริการโดยเฉพาะธุรกิจการโรงแรมนั้น แรงงานส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง กล่าวคือ สูงกว่าระดับประถมศึกษา ขณะที่แรงงานในอุตสาหกรรมภาคการผลิตส่วนมากจบการศึกษาภาคบังคับในอดีต นั่นคือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และ/หรือชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สาเหตุเช่นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าอาจเป็นไปได้ที่อุตสาหกรรมบริการ โดยเฉพาะธุรกิจโรงแรมต้องการแรงงานที่มีความรู้ ความสามารถ โดยใช้ระดับการศึกษาเป็นตัวชี้วัด เพราะเนื่องจากงานส่วนใหญ่ค่อนข้างซับซ้อนมากกว่า แต่อุตสาหกรรมภาคการผลิตอาศัยทักษะเป็นหลัก ส่วนสถานภาพสมรสส่วนใหญ่สมรสเกินกว่าครึ่งหนึ่ง กลุ่มนี้อยู่ด้วยกัน (ร้อยละ 59.2) และที่ต่ำสุดคือหย่า และแยกกันอยู่แต่มีได้หย่าขาดตามกฎหมาย (ร้อยละ 1.6)

1.2 ภูมิสำเนา จำนวนสมาชิกที่อยู่ด้วยกันในครอบครัว จำนวนบุตรของแรงงานไทยที่สมรสแล้ว ผู้ประกอบอาชีพและมีรายได้ในครอบครัวของแรงงาน และจำนวนครอบครัวที่มีผู้ช่วยเหลือค่าใช้จ่าย และบุคคลที่เข้ามารับผิดชอบค่าใช้จ่ายของแรงงาน

ภูมิหลังของแรงงาน ส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ภาคใต้ (ร้อยละ 88.0) โดยเฉพาะจังหวัด พังงา กระบี่ และนครศรีธรรมราช ตามลำดับ รองลงมาภาคกลาง (ร้อยละ 4.8) คือ กรุงเทพมหานคร สุโขทัย ชัยนาท และตราด อัตราส่วนใกล้เคียงกัน และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ร้อยละ 4.0) คือ อุบลราชธานี ร้อยเอ็ด บุรีรัมย์ และนครราชสีมา ที่เหลือภาคเหนือ (ร้อยละ 3.2) คือ เชียงใหม่ เชียงราย และน่าน

เมื่อพิจารณารายจังหวัด พบว่า แรงงานในจังหวัดภูเก็ตมีความหลากหลายด้านถิ่นฐานค่อนข้างสูง โดยมาจากเกือบทุกภูมิภาคของประเทศ ซึ่งแตกต่างจากอีกสองพื้นที่ คือ เขาหลัก จังหวัดพังงา ส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่มีถิ่นฐานในจังหวัด เพียงแต่อยู่ต่างหมู่บ้านและ/หรือต่างอำเภอที่โรงแรมตั้งอยู่ ส่วนเกาะพีพี จังหวัดกระบี่ เป็นแรงงานที่มีถิ่นฐานอยู่นอกเกาะเกือบทั้งหมด แต่ส่วนใหญ่ยังคงเป็นแรงงานที่มีถิ่นฐานในภาคใต้

นอกจากนี้ ผลจากการจัดประชุมกลุ่มย่อยทั้งสามพื้นที่เกี่ยวกับสาเหตุการเข้ามาทำงาน และเส้นทางการเข้าสู่อุตสาหกรรมภาคบริการที่คล้ายคลึงกัน พบว่า ปัจจัยด้านเศรษฐกิจเป็นตัวผลักดันในการเข้าสู่อุตสาหกรรมบริการ เนื่องจากภูมิสำเนาเดิมมีอาชีพหรืองานให้ทำน้อยมาก และหากมีงานให้ทำก็มีรายได้น้อยมากเมื่อเทียบกับการเข้ามาทำงานในโรงแรม อีกทั้งภายในครอบครัวไม่มีทรัพย์สินสมบัติ ดังนั้น การตัดสินใจมาเป็นลูกจ้างของแรงงานกลุ่มนี้ พวกเขา มองในแง่บวก 3 ประเด็นหลักคือ ประเด็นแรก ผลตอบแทนที่เป็นตัวเงิน กล่าวคือ มีงานทำ มีเงินใช้แต่ละวัน และสามารถสร้างฐานะในอนาคตได้ ประเด็นที่สองคือ ผลตอบแทนที่ได้จากการทำงานที่ไม่ใช่เป็นตัวเงิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหาร ถือเป็นการลดค่าใช้จ่ายในแต่ละวันได้ค่อนข้างมาก และ ประเด็นสุดท้ายคือ การทำงานโรงแรมเหนื่อยน้อยกว่าการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม

สำหรับลักษณะการย้ายถิ่นของแรงงาน ที่มีถิ่นฐานทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ ที่ตัดสินใจเข้าสู่ตลาดแรงงานของอุตสาหกรรมบริการในภาคใต้นั้น มีเครือข่ายชักนำจากกลุ่มเพื่อนที่เคยทำงานอยู่ก่อน เพราะเห็นว่าการมาเป็นลูกจ้างในอำเภอป่าตอง จังหวัดภูเก็ต มีรายได้ดี เนื่องจากได้รับค่าบริการจากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่นอกเหนือจากเงินเดือนค่อนข้างสูง ซึ่งแรงงานกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ไม่เคยผ่านการทำงานโรงแรมมาก่อน หากพวกเขาตัดสินใจไปหางานทำในกรุงเทพมหานครก็จะได้ไม่ทำงานลักษณะนี้ ซึ่งงานที่ได้ส่วนใหญ่เป็นงานในโรงงานอุตสาหกรรมภาคการผลิตหรือไม่ก็รับจ้างทั่วไป ดังนั้นสามารถกล่าวได้ว่า ก่อนเกิดคลื่นยักษ์สึนามิ แรงงานทุก ๆ กลุ่มแม้มาจากภูมิลำเนาต่างกัน แต่ได้ข้อสรุปที่เหมือนกันคือ การเข้ามาทำงานในสามพื้นที่หลักให้ฐานะทางเศรษฐกิจของกลุ่มตัวอย่างดีขึ้นกว่าเดิม มีเงินใช้สำหรับการดำรงชีพแต่ละวัน มีเงินซื้อเครื่องอำนวยความสะดวก มีเงินเพื่อการศึกษาของบุตร และมีเงินส่งกลับบ้าน เป็นต้น

ส่วนใหญ่ภายในครอบครัวมีจำนวนสมาชิกประมาณสี่ถึงหกคน (ร้อยละ 43.2) และที่มากกว่า 7 คนขึ้นไปมีเพียง (ร้อยละ 19.2) สำหรับแรงงานที่สมรสแล้วส่วนมากมีบุตรเพียงคนเดียว (ร้อยละ 40.2) รองลงมาสองคน (ร้อยละ 30.0) ส่วนมีบุตรมากกว่า 3 คน มี

เพียง (ร้อยละ 1.1) กลุ่มแรงงานที่สมรสแล้วนอกจากอาศัยอยู่กับคู่สมรส และบุตร ยังต้องรับผิดชอบภาระในการเลี้ยงดูหลานร่วมด้วย ส่วนคนโสดยังรับผิดชอบในการหารายได้มาเลี้ยงดูพ่อแม่ พี่ และน้อง หากพิจารณาบุคคลที่อยู่ในด้วยกันภายในครอบครัว พบว่า ภายในครอบครัวมีรายได้สองคน (ร้อยละ 52.8) และที่น้อยที่สุดคือมีรายได้ 5 และ 9 คน (ร้อยละ 0.8) ส่วนเรื่องการช่วยรับผิดชอบค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวนั้น พบว่า แรงงานต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวเพียงลำพัง (ร้อยละ 56.0) ที่เหลือมีผู้เข้ามารับผิดชอบค่าใช้จ่าย (ร้อยละ 44.0) ซึ่งกลุ่มนี้ผู้ที่เข้ามาช่วยเหลือมีความแตกต่างกัน โดยขึ้นอยู่กับสถานภาพสมรส กล่าวคือ กรณีสมรสแล้ว พบว่า คู่สมรสเข้ามาช่วยรับผิดชอบค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวร่วมด้วย (ร้อยละ 60) และจำนวนน้อยที่สุดที่บุตรเข้ามารับผิดชอบค่าใช้จ่ายร่วมด้วย (ร้อยละ 1.8) อย่างไรก็ตาม แรงงานยังคงเป็นกำลังหลักภายในครอบครัว ส่วนแรงงานที่มีสถานภาพโสดนั้น มีน้องและ/หรือพ่อแม่เข้ามาช่วยรับผิดชอบค่าใช้จ่าย

กลุ่มตัวอย่างมีระดับการศึกษานานกลาง ครอบครัวไม่มีทรัพย์สินสมบัติเป็นของตนเอง โดยเฉพาะการถือครองสิทธิที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรม (จะกล่าวอย่างละเอียดในประเด็นถัดไป) และรายได้หลักของครอบครัวยังคงเป็นรายได้ที่มาจากแรงงานกลุ่มนี้ ส่วนรายได้จากการทำงานแต่ละวัน โดยส่วนใหญ่ถูกนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว รายได้เสริมภายในครอบครัวมาจากอาชีพรับจ้างทั่วไป ดังนั้น จากประเภทและลักษณะการประกอบอาชีพภายในครอบครัวของแรงงานสะท้อนให้เห็นว่า ครอบครัวเดิมของแรงงานส่วนใหญ่ไม่ได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักเหมือนกับในอดีตที่พยายามอธิบายและสร้างเงื่อนไขการย้ายถิ่นของแรงงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอุตสาหกรรมการผลิตมาจากครอบครัวเกษตรกรรม (ตัดสินใจกันโดยการประกอบอาชีพ) เพื่อมาแสวงและสร้างความก้าวหน้าในสังคมอุตสาหกรรมหรือสังคมเมือง เนื่องด้วยประสบปัญหาความไม่สม่ำเสมอของรายได้ในภาคเกษตรกรรม ดังเช่นงานวิจัยของ วรวิทย์ เจริญเลิศ และ นภาพร อติวานิชยพงศ์ (2546) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาาระบบสวัสดิการ สำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมกลุ่มแรงงานในภาคอุตสาหกรรมของประเทศไทย ได้สรุปไว้ว่าภูมิหลังของลูกจ้างภาค

อุตสาหกรรม 4 กลุ่ม คือ กลุ่มโรงงานอุตสาหกรรม แรงงานนอกระบบ แรงงานต่างด้าว และแรงงานไทยที่ไปทำงานต่างประเทศ มาจากครอบครัวเกษตรกรรม มีฐานะยากจน ยกเว้นแรงงานไทยที่ไปทำงานต่างประเทศมีฐานะปานกลาง แต่การศึกษาครั้งนี้หากนำอาชีพของครอบครัวเดิมมาเป็นตัวตั้ง เพื่ออธิบายภูมิหลังของแรงงานว่ามาจากครอบครัวเกษตรกรรม และละทิ้งพื้นที่เกษตรกรรมของตนเพื่อเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม สาธารณะหรือเงินใจเดิมและส่วนใหญ่ของการย้ายถิ่นจะไม่ถูกยอมรับในงานวิจัยนี้ ทั้งนี้ยังคงยอมรับในเงื่อนไขที่ว่า ถิ่นเดิมซึ่งเป็นต้นทางอุดมสมบูรณ์ไม่เท่ากับปลายทาง และประกอบอาชีพมีรายได้ดีไม่เท่ากับปลายทาง

## 2. ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ สังคม และครอบครัวของแรงงานไทยในอุตสาหกรรมบริการที่ได้รับผลกระทบจากคลื่นยักษ์สึนามิ

### 2.1 ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ

ด้านอาชีพ และรายได้ของแรงงานหลังประสบภัยจากคลื่นยักษ์สึนามิ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่กลับเข้ามาทำงานในโรงแรม (ร้อยละ 64.0) และโดยภาพรวมแล้วแรงงานกลุ่มนี้ได้รับค่าจ้างสูงกว่าก่อนเกิดคลื่นยักษ์สึนามิ เพราะเกิดภาวะขาดแคลนแรงงานขึ้น กล่าวคือ หากพิจารณารายได้ต่อเดือนเฉพาะกลุ่มที่ทำงานในภาคโรงแรมทั้งก่อน และหลังประสบภัย พบว่า แรงงานมีรายได้เฉลี่ยสูงกว่าเดิมประมาณ 1,020 บาท ส่วนค่าจ้างต่ำสุดที่แรงงานได้รับภายหลังเกิดเหตุอยู่ประมาณ 4,000 บาท ซึ่งสูงกว่าก่อนเกิดเหตุประมาณ 1,000 บาท แต่ในทางตรงกันข้ามค่าจ้างสูงสุดที่แรงงานได้รับกลับน้อยกว่าก่อนเหตุประมาณ 1,000 บาท ขณะนี้รายได้ต่อเดือนภายหลังเกิดคลื่นยักษ์สึนามิแรงงานส่วนใหญ่มีรายได้ 5,001-10,000 บาทต่อเดือน (ร้อยละ 51.2) ซึ่งแตกต่างจากก่อนเกิดเหตุที่รายได้ของแรงงาน 3,000- 5,000 บาทต่อเดือน (ร้อยละ 53.6) ปัจจุบันการทำงานในโรงแรมและรีสอร์ทเป็นอาชีพหลักของครอบครัว แต่ทั้งนี้สมาชิกภายในครอบครัวของแรงงาน(ร้อยละ 83.2) ยังต้องหาอาชีพเสริมร่วมด้วย ซึ่งแหล่งรายส่วนใหญ่มาจากอาชีพรับจ้างทั่วไป รายได้ 50,000-70,000 บาทต่อปี หรือประมาณ 4,200-5,800 บาทต่อเดือน (ร้อยละ 39.0)

สำหรับครอบครัวที่ประกอบอาชีพทำนา และประมงเป็น รายได้เสริมมีน้อยที่สุดคือ (ร้อยละ 3.8) เมื่อศึกษาอาชีพ เสริมเฉพาะตัวแรงงาน พบว่า เกือบทั้งหมดไม่มีอาชีพ เสริม (ร้อยละ 90.4) สำหรับแรงงานที่ทำอาชีพเสริมมี (ร้อยละ 9.6) เท่านั้น กลุ่มนี้แหล่งรายได้มาจากนอกภาค เกษตร (ร้อยละ 75.0) ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย (ร้อยละ 44.0) มีรายได้ 20,000 บาทต่อปี หรือ 1,666 บาทต่อเดือน (ร้อยละ 44.5) ส่วนสถานะทางการงาน และอาชีพของคู่สมรสส่วนมากมีงานทำ (ร้อยละ 83.0) และส่วนใหญ่เป็นพนักงานโรงแรมและรีสอร์ท (ร้อยละ 47.6)

ปัจจุบันแรงงานกลุ่มนี้ ยังคงมีบทบาทหลักในการหา รายได้เข้าสู่ครอบครัวทั้งก่อนประสบภัย และหลังประสบ ภัยจากคลื่นยักษ์สึนามิ ซึ่งสอดคล้องกับ ภารัตน์ ณ นคร (2546) ยวดี จันทะศิริ (2546) วรวิทย์ เจริญเลิศ และนภา พร อติวานชยพงศ์ (2546) ได้ศึกษาวิจัยแรงงานในภาค อุตสาหกรรมการผลิตพบลักษณะเดียวกันว่า แรงงาน เป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจของครอบครัว และรายได้ถูก ส่งกลับบ้านให้ครอบครัวในชนบท อย่างไรก็ตามแม้แรง งานและสมาชิกภายในครอบครัวยังต้องทำงานหนักแต่ รายได้กลับไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพในแต่ละวัน (ร้อย ละ 48.8) โดยกลุ่มนี้ให้เหตุผลส่วนใหญ่ว่า ค่าใช้จ่ายเพิ่ม ขึ้น แต่รายได้ลดลง (ร้อยละ 32.8) และค่าครองชีพเพิ่ม (ร้อยละ 31.1) สำหรับกลุ่มที่รายได้เพียงพอกับค่าใช้จ่าย และสามารถเก็บออมมี (ร้อยละ 8.8) เท่านั้น ซึ่งให้แรง งานกลุ่มนี้ให้เหตุผลหลักว่า ตัวเองเป็นคนมีนิสัยที่ใช้จ่าย ไม่ฟุ่มเฟือย (ร้อยละ 72.7 )

ดังนั้น การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเกี่ยวกับค่าใช้จ่าย ของแรงงานกลุ่มนี้คือลดค่าใช้จ่ายด้านอาหารภายใน ครอบครัว รวมถึงพักการส่งเงินกลับบ้านให้ลูก บิดา มารดา และญาติพี่น้องในต่างจังหวัด โดยภาพรวมแล้ว เมื่อเปรียบเทียบกับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวก่อน และหลังเกิดภัยจากคลื่นยักษ์สึนามิ พบว่า สถานะทาง เศรษฐกิจแย่กว่าเดิม (ร้อยละ 62.4) เฉพาะอย่างยิ่งช่วงตก งาน กล่าวคือ เวลานั้นแรงงานทำงานทุกอย่างเพื่อให้ได้ เงิน และสภาพการจ้างงานแย่กว่าเดิมเช่นกัน ยกตัวอย่าง เช่น ลักษณะการจ้างงานเป็นงานชั่วคราวมีความมั่นคง น้อยมาก และต้องทำงานหนักแต่มีรายได้น้อย เป็นต้น อย่างไรก็ตาม แม้ปัจจุบันแรงงานบางส่วนเข้ามาทำงาน

ในโรงแรมอีกครั้ง แต่สภาพการจ้างดีไม่เท่ากับก่อนเกิด คลื่นยักษ์สึนามิ ได้แก่ 1) รายได้น้อยกว่าอดีต 2) ความ ไม่มั่นคงในการจ้างงาน กล่าวคือ หากช่วงใดไม่มีงานก็ให้ พนักงานหยุดพัก โดยไม่จ่ายผลตอบแทน และ/หรือมีการจ้าง งานลักษณะชั่วคราว และให้พนักงานหมุนเวียนกันมาทำ งาน จากสภาพดังที่กล่าวนี้ จึงทำให้แรงงานส่วนใหญ่ยังคงไม่พอใจกับรายได้ที่ได้รับ (ร้อยละ 71.2)

แรงงานที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีกรรมสิทธิ์ และการถือครองครองในที่อยู่อาศัยและที่ดิน เกษตรกรรมน้อยมากหรือแทบไม่มีเลย กล่าวคือ แรงงาน ไม่มีกรรมสิทธิ์และการถือครองครองการเป็นเจ้าของที่อยู่ อาศัย (ร้อยละ 62.4) และแรงงานไม่มีกรรมสิทธิ์ และ การถือครองครองในการเป็นเจ้าของที่ดินสำหรับ เกษตรกรรม (ร้อยละ 72.0) นอกจากนี้ คู่สมรส (ร้อยละ 72.0) ไม่มีกรรมสิทธิ์และการถือครองครองในพื้นที่ เกษตรกรรม จากประเด็นนี้เมื่อพิจารณาเชื่อมโยงกับ ผลการศึกษาเกี่ยวกับอาชีพเสริมภายในครอบครัวดังที่ กล่าวไปข้างต้นว่าเป็นอาชีพรับจ้างทั่วไปนั้น จึงได้อาจได้ ข้อสรุปถึงสาเหตุในการเข้าสู่อุตสาหกรรมบริการของแรง งานกลุ่มนี้ รวมถึงครอบครัวด้วย คือ การขาดแคลนปัจจัย การผลิตโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ดิน เพื่อทำเกษตรกรรม

ปัจจุบันแรงงานมีหนี้สิน (ร้อยละ 70.4) ส่วนใหญ่ เป็นหนี้สินในระบบ (ร้อยละ 80.7) และที่เหลือแรงงานเป็น หนี้สินนอกระบบและเป็นหนี้สินทั้งในและนอกระบบใน อัตราส่วนใกล้เคียงกัน (ร้อยละ 9.1 และ 10.2 ตามลำดับ) เจ้าหนี้ส่วนใหญ่เป็น ธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์ การเกษตร ซึ่งเป็นภาระหนี้ที่เกิดขึ้นก่อนแรงงานเข้าสู่ ภาคอุตสาหกรรมบริการ และเมื่อเข้ามาทำงานในภาค อุตสาหกรรมบริการแล้วก็ยังคงกู้หนี้ยืมสินอยู่อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้มีแนวโน้มว่าเป็นหนี้บัตรเครดิตร่วมด้วย โดยเฉพาะช่วงก่อนเกิดคลื่นยักษ์สึนามิ ซึ่งในเวลานั้น เศรษฐกิจและรายได้ในภาคอุตสาหกรรมบริการอยู่ใน ระดับดีถึงระดับดีมาก โดยแรงงานส่วนใหญ่มีความคิดว่า มีศักยภาพเพียงพอที่จะชำระหนี้ได้ในอนาคต ภายหลังจากแรงงานได้รับภัยพิบัติกลับเป็นหนี้สะสม เพราะการ ชำระหนี้สินต้องหยุดชะงัก เนื่องจาก ไม่มีรายได้

ส่วนการหารายได้อื่น ๆ ของแรงงานทั้งสามพื้นที่ หลัก พบว่า ก่อนเกิดเหตุ แรงงานมีการซื้อหวยใต้ดิน และ เล่นแชร์ แต่ปัจจุบันพฤติกรรมด้านนี้ลดลง เนื่องจากต้อง



นำเงินผ่อนส่งหนี้สินที่สะสมมาในช่วงเกิดคลื่นยักษ์สึนามิ ดังที่กล่าวไว้ อีกทั้งหนี้สินที่ต้องกู้ยืมมาใช้จ่ายในแต่ละวัน ภายหลังจากเกิดคลื่นยักษ์สึนามิ โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงว่างงาน

จากผลการศึกษาที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นเกี่ยวกับปัญหาหนี้สินของแรงงาน เมื่อนำมาเทียบเคียงกับแรงงานกลุ่มอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงงานอุตสาหกรรมผลิต สอดคล้องกับงานวิจัยของ ยวดี จันทะศิริ (2546), วรวิทย์ เจริญเลิศ และนภาพร อติวานิชยพงศ์ (2546) และ พัชรินทร์ พูนกาง (2546) ว่า แรงงานทุกกลุ่มมีหนี้สินก่อนเข้ามาทำงานในภาคอุตสาหกรรม ส่วนใหญ่เป็นหนี้ชกส. และเมื่อเข้ามาทำงานแล้วก็ยังคงมีหนี้สินเพิ่มขึ้น โดยมีสาเหตุจากการซื้อสินค้าเงินผ่อน แต่การเป็นหนี้มีลักษณะแตกต่างกัน กล่าวคือ งานวิจัยนี้แรงงานเป็นหนี้บัตรเครดิตร่วมด้วยจึงทำให้การชำระหนี้สินของแรงงานกลุ่มนี้เป็นภาระค่อนข้างหนักกว่าแรงงานในอุตสาหกรรมการผลิต หากพิจารณาสาเหตุการมีหนี้สินที่ต่างกันของแรงงานสองกลุ่มอาจเป็นเพราะแรงงานในอุตสาหกรรมการผลิตส่วนใหญ่มีสถานะทางการเงินไม่สูงพอที่จะทำบัตรเครดิตได้ ส่วนแรงงานในอุตสาหกรรมบริการค่าจ้างสูงกว่าแรงงานภาคการผลิต อีกทั้งได้รับเงินในการให้บริการ (Service Charge) จากลูกค้าที่เป็นชาวต่างชาติค่อนข้างสูง

สำหรับการหาทางออกในเรื่องของรายได้ไม่ว่าจะเป็นการซื้อหวยใต้ดิน และเล่นแชร์ยังคงปรากฏเหมือนกับอุตสาหกรรมการผลิตเช่นกัน โดยให้เหตุผลว่า 1) การเล่นแชร์ต้องการเงินเก็บออมไว้ใช้จ่ายในยามจำเป็น และได้ส่วนปันผลมากกว่านำเงินไปฝากธนาคาร และ 2) การเล่นหวยเห็นว่าเป็นการเสี่ยงโชค และรวยเร็ว ข้อค้นพบประเด็นสุดท้ายนี้เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับผลการศึกษาวิถีชีวิตแรงงาน ที่สมศักดิ์ สามัคคีธรรม (อ้างในวรวิทย์ เจริญเลิศ และนภาพร อติวานิชยพงศ์, 2546) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า รูปแบบการหารายได้ลักษณะนี้ของแรงงานพบได้ทั่วทุกภาค ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าค่าจ้างที่แรงงานได้รับในเวลาปกติ และค่าล่วงเวลาไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย

## 2.2 ผลกระทบด้านสังคมและครอบครัว

สำหรับปัญหาการว่างงานนั้น ช่วงแรก ๆ แรงงานทั้งหมดว่างงานเนื่องจากสถานประกอบการปิดกิจการ

และหยุดชั่วคราว แรงงานมีรายได้ลดลงอย่างฉับพลัน ผลการศึกษายังพบอีกว่า กรณีที่นายจ้างประสบภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจจากภัยธรรมชาติ กลยุทธ์หนึ่งที่นายจ้างนำมาใช้เพื่อกดดันให้กับคนงานลาออกคือ ลดสวัสดิการ ให้มาทำงานไม่เต็มเดือน หรือให้หมุนเวียนกันมาทำงานโดยจ่ายเงินเฉพาะวันมาทำงานเท่านั้น ทำให้คนงานส่วนใหญ่ตัดสินใจลาออก ซึ่งวิธีการจ้างงานเช่นนี้นายจ้างไม่ต้องรับผิดชอบในการจ่ายเงินชดเชยผลกระทบด้านลบที่ลูกจ้างได้รับนอกเหนือจากที่กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว ยังมีลูกจ้าง (ร้อยละ 48.0) ของกลุ่มตัวอย่าง และกลุ่มนี้ไม่ได้รับความช่วยเหลือจากนายจ้าง (ร้อยละ 71.7) และได้รับความช่วยเหลือ (ร้อยละ 28.3) โดยนายจ้างให้เหตุผลการกระทำนี้ว่า ตนเองได้รับภัยพิบัติ จึงไม่สามารถรับผิดชอบค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นได้สำหรับแรงงานช่วงแรก ๆ ไม่ได้คิดเรื่องการเรียกร้องสิทธิหรือผลประโยชน์อื่น ๆ ที่ได้รับจากนายจ้างเลยแม้แต่เล็กน้อย (จะกล่าวอย่างละเอียดในประเด็นอุปสรรคการขอความช่วยเหลือ) แต่สิ่งที่แรงงานต้องการมากที่สุดในเวลานั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มแรงงานต่างจังหวัดซึ่งมีประมาณครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่าง ต้องการเดินทางกลับภูมิลำเนาเนื่องจากสับสนและไม่ต้องการเจอใคร ๆ อีกทั้งเวลานั้นไม่สามารถติดต่อนายจ้างได้เช่นกัน ซึ่งกลุ่มนี้ทั้งหมดไม่ได้รับความช่วยเหลือใดๆ ทั้งสิ้น และที่เหลือเป็นกลุ่มคนที่อยู่ในจังหวัดประสบภัย คือ กระบี่ พังงา และภูเก็ต อย่างไรก็ตาม กลุ่มนี้ยังคงเป็นคนนอกพื้นที่ประสบภัย จึงทำให้ส่งผลกระทบต่อได้รับความช่วยเหลือน้อยหรืออาจจะแทบไม่ได้รับความช่วยเหลือเลยเช่นกัน (จะกล่าวรายละเอียดต่อไป)

ผลจากการจัดประชุมกลุ่มย่อยทั้งสามพื้นที่ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า ความคิดแรกและหลักของแรงงาน ภายหลังจากเกิดเหตุภัยพิบัติ คือ กลุ่มแรงงานต้องการกลับภูมิลำเนา มากกว่าที่จะรอคอยความช่วยเหลือ และแรงงานทั้งหมดคิดที่จะกลับเข้ามาทำงานน้อยมากหรือแทบไม่คิดเลย เนื่องจากสภาพจิตใจแย่มาก รวมถึงกลัวและเกรงว่าจะเกิดเหตุการณ์ซ้ำอีก

ช่วงแรก ๆ หลังจากแรงงานคืนถิ่นเมื่อพักฟื้นสภาพจิตใจดีขึ้น ท่าทีของแรงงานที่มีต่อชีวิตและการแก้ปัญหาเรื่องปากท้อง มีลักษณะแตกต่างกัน 2 กลุ่มคือ 1) กลุ่มที่มีประสบปัญหาด้านจิตใจค่อนข้างหนัก หรืออาจจะเรียก

ได้ว่าเป็นกลุ่มสูญเสีย โดยเฉพาะการสูญเสียบุคคลในครอบครัว พวกนี้ต้องการอยู่บ้านเพียงลำพัง ซึ่งกลุ่มนี้กำลังอยู่ในช่วงบำบัดและฟื้นฟู ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลต้องใช้เงินตัวเองและญาติพี่น้อง และ 2) กลุ่มที่ยังคงช่วยเหลือตัวเองได้ เพียงระยะเวลาพักฟื้น 1 ถึง 2 เดือน กลุ่มนี้พยายามหางานใหม่ทำในภูมิภาคเดิม ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป อย่างไรก็ตามคนกลุ่มนี้ไม่สามารถอยู่ภูมิลำเนาได้นาน เนื่องจากรายได้ที่ได้รับจากการทำงานค่อนข้างน้อยถึงน้อยมาก จึงทำให้ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในครอบครัวแต่ละวัน กอปรกับไม่มีที่ดินสำหรับประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม จึงต้องเดินทางกลับเข้ามาทำงานในพื้นที่ประสบภัยอีกครั้ง แม้จะยังคงกลัวและหวาดเกรงต่อเหตุการณ์อยู่ก็ตาม

ดังนั้น จากเหตุการณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า แรงงานมีความวิตกกังวลจากความไม่มั่นคงในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะความไม่มั่นคงในงาน ความไม่มั่นคงในรายได้มากกว่าเหตุการณ์ที่เป็นภัยธรรมชาติ ทั้ง ๆ ที่แรงงานยังคงกลัวอยู่ก็ต้องตัดสินใจมาทำงานเหมือนเดิม ทั้งนี้อาจจะกล่าวได้ว่า เหตุการณ์แรกเป็นเรื่องใกล้ตัว และเป็นปัญหาความขาดแคลน ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับปัญหาปากท้อง

นอกจากนี้ ผลการศึกษาที่เสนอไว้ข้างต้นนั้น ความสัมพันธ์กับเครือข่ายในชุมชน และชุมชนภาคเกษตรกรรมยังคงเป็นที่รองรับแรงงานคืนถิ่น เพื่อพักฟื้นด้านจิตใจ เพียงแต่มิได้สามารถรองรับให้ไปประกอบอาชีพในภูมิลำเนาได้อีก ซึ่งแรงงานยังคงดิ้นรนหางานทำในเมืองต่อไป การที่แรงงานละทิ้งถิ่นฐานมาประกอบอาชีพในเมืองหรือในภาคอุตสาหกรรม ครั้งประสบปัญหาตกงานขึ้น ผลงานวิจัยในภาคอุตสาหกรรมที่ผ่านมา เช่น กรณีคนงานไทยเกรียงของ ภารัตน์ ณ นคร (2545) คนงานเหล่านี้ไม่กลับถิ่น และยังคงหางานทำในเมือง แต่ตรงข้ามกับงานวิจัยของ พักตร์วิไล สหุณาฬุ (2545) ศึกษาชีวิตคนตกงานในชุมชน พบว่า ได้กลับไปทำนาในอาชีพเดิมของพ่อแม่ อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่ศึกษาครั้งนี้ แม้กล่าวไว้ข้างต้นแล้วว่า แรงงานในภาคโรงแรมไม่มีที่ดินทำกิน แต่ความคิดแรกสุดและสำคัญคือต้องการคืนถิ่น เพื่อพักฟื้นด้านจิตใจ เพราะการตกงานที่เกิดขึ้นนี้เนื่องจากประสบภัยธรรมชาติที่เป็นต้นเหตุแห่งโศกนาฏกรรมของชีวิตมนุษย์จึงต้องการความอบอุ่นและ

ความมั่นคงด้านจิตใจ

ส่วนการเข้าถึงบริการสาธารณะของแรงงาน พบว่า แรงงาน (ร้อยละ 68.0) (ส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดกระบี่ พังงา และภูเก็ต) ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ โครงการที่ได้รับความช่วยเหลือมากที่สุดสามอันดับแรกคือ โครงการชดเชยการว่างงาน (ร้อยละ 48.8) โครงการสงเคราะห์เครื่องนุ่งห่ม (ร้อยละ 22.4) และโครงการทดแทนการขาดรายได้ระหว่างรอกงาน (ร้อยละ 19.2) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาโครงการให้ความช่วยเหลือนี้เป็นรายพื้นที่โดยนำข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อยมาเทียบเคียง ผลปรากฏว่า แรงงานที่ทำงานในเกาะพีพี จังหวัดกระบี่ ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐน้อยมาก หรืออาจจะแทบไม่ได้รับความช่วยเหลือเลย เมื่อนำผลการประชุมกลุ่มย่อยจากแรงงาน และผลการสัมภาษณ์จากนายจ้างมาเทียบเคียงร่วมด้วย พบว่า ปัจจุบันในเกาะพีพี จังหวัดกระบี่ เหตุการณ์ผ่านล่วงเลยมาเป็นเวลานานปี รวมถึงเมื่อครั้งที่เหตุการณ์เกิดขึ้นใหม่ๆ ก็ตาม แม้กระทั่งโครงสร้างพื้นฐานไม่ว่าจะเป็นน้ำประปา และไฟฟ้า รัฐเข้ามามีส่วนรับผิดชอบน้อยมากหรือแทบจะไม่นับรับผิดชอบเลย ส่วนใหญ่ชาวบ้านเป็นผู้ชวนขวยจัดหาโครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้ ส่วนเขาหลัก จังหวัดพังงา และป่าตอง จังหวัดภูเก็ตได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในอัตราส่วนที่ใกล้เคียงกันทั้งสองพื้นที่ เมื่อพิจารณาบริการสาธารณะที่แรงงานได้รับจากรัฐ จะเห็นว่า ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับสิทธิในฐานะเป็นลูกจ้าง ส่วนสิทธิที่พึงจะได้รับในฐานะผู้ประสบภัยซึ่งอยู่ในลักษณะเฉพาะ เช่น อาหาร เสื้อผ้า บ้านพักชั่วคราว และการรักษาพยาบาล ได้รับความช่วยเหลือ

โดยสรุป แรงงานกลุ่มนี้เข้าถึงบริการสาธารณะค่อนข้างน้อยถึงขั้นน้อยมาก (เหตุผลจะกล่าวอย่างละเอียดในประเด็นอุปสรรคการขอความช่วยเหลือ และการให้ความช่วยเหลือ) ซึ่งผลการศึกษาที่สอดคล้องกับ ศูนย์ประสานงานช่วยเหลือคนงานผู้ประสบภัยและมูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท (2548), นภาพร อติวานิช อติวานิชยพงศ์ (2548) และศิริพร สโคธาเนค และวรัญญา เกื้อนุ่น (2550) พบว่า การให้ความช่วยเหลือไม่ทั่วถึง มีความซ้ำซ้อน และกลุ่มที่ได้รับผลกระทบอย่างแท้จริงไม่ได้รับความช่วยเหลือ จากข้อมูลนี้ จึงทำให้ผู้วิจัยก็ต้องการหาคำตอบในแง่ที่ว่า หากพิจารณาจากผลการศึกษาแต่ละกลุ่มไม่ว่า

จะเป็นของศูนย์ประสานงาน ช่วยเหลือคนงานผู้ประสบภัยและมูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท ที่ศึกษากลุ่มแรงงานทั้งในระบบและนอกระบบ และแรงงานต่างด้าว ส่วนนภาพร อติวานิชพงศ์ ได้ศึกษากลุ่มชาวบ้าน และ ศิริพร สโครบาเนค และวรัญญา เกื้อนุ่น ศึกษากลุ่มผู้หญิง ซึ่งเห็นว่าทุกกลุ่มในสังคมถูกศึกษาเกือบทั้งหมด ฉะนั้น ผลการรายงานเกี่ยวกับการช่วยเหลือที่รัฐประกาศผ่านสื่อแต่ละครั้งและได้ยืนยันอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับจำนวนและรายการต่าง ๆ ที่ถูกแจกจ่ายไปถือว่าค่อนข้างมาก แต่ทั้งนี้ การแจกจ่ายกับการได้รับความช่วยเหลือของกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจริง ๆ กลับสวนทางกันอย่างสิ้นเชิง ดังนั้น ควรพิจารณาทิศทางการทำงานมีความเหมาะสมหรือไม่อย่างไร และเมื่อเหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นแล้วจะหาออกอย่างไร

ภายหลังจากประกบแล้ว เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานกับชุมชนเฉพาะแรงงานที่กลับเข้ามาทำงานที่เดิมอีกครั้ง พบว่า โดยภาพรวมแล้วต่างคนต่างอยู่ (ร้อยละ 40) เนื่องจากแต่ละคนมุ่งหน้าทำมาหากินมากกว่าเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน หากพิจารณาเป็นรายพื้นที่มีความสัมพันธ์ลักษณะนี้ส่วนใหญ่เกิดขึ้นที่ ปาดอง จังหวัดภูเก็ต และเขาหลัก จังหวัดพังงา ตามลำดับ ส่วนเกาะพีพี จังหวัดกระบี่แรงงานส่วนใหญ่รู้จักและสนิทสนมกันมากขึ้น เนื่องจากระหว่างและหลังเกิดภัยพิบัติแรงงานกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ช่วยเหลือกันเองมากกว่าที่จะให้องค์กรอื่นเข้ามาให้ความช่วยเหลือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ

ส่วนภายในครอบครัวพบว่า มีปัญหาภายในครอบครัว (ร้อยละ 55.2) เมื่อแยกประเภทของปัญหาที่ประสบมากที่สุด 3 อันดับแรก คือ 1) ปัญหาค่าครองชีพและเศรษฐกิจ (ร้อยละ 46.4) ประเด็นปัญหาด้านนี้แรงงานประสบมากที่สุดคือ รายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย (ร้อยละ 43.8) 2) รองลงมาเป็นปัญหาสังคมและสุขภาพจิตประมาณ (ร้อยละ 23.2) ซึ่งส่วนใหญ่มีปัญหาด้านสุขภาพจิต และวิตกกังวล อันมีสาเหตุจาก มีหนี้สินและไม่มียานพาหนะที่มั่นคง (ร้อยละ 75.0) และ 3) ปัญหาครอบครัว (ร้อยละ 20.3) โดยเฉพาะความสัมพันธ์กับสามีและภรรยาห่างเหิน เนื่องจากแยกกันอยู่ เพื่อหางานทำ (ร้อยละ 50.0) ซึ่งประเด็นนี้พบคล้ายคลึงกับ ศิริพร สโครบาเนค และวรัญญา เกื้อนุ่น (2550) ได้ศึกษา ชนชั้นชายขอบ เพศ

สภาพ และภัยพิบัติ กรณีนี้สัมพันธ์กับผลกระทบต่อผู้หญิงพบว่า ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวห่างเหิน มีหน้าซ้ำยังก่อให้เกิดความรุนแรงภายในครอบครัวอีกด้วย ซึ่งปัญหานี้มีสาเหตุจากความขัดสนด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก

กล่าวโดยสรุป ผลกระทบด้านเศรษฐกิจที่รุนแรงของแรงงานที่ประสบภัยจากคลื่นยักษ์สึนามิ คือ ว่างงานประสบปัญหาเลิกจ้างโดยที่ไม่ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐน้อยมาก มีหนี้สินสะสม กรณีที่แรงงานกลับเข้ามาทำงานโรงแรมในพื้นที่ประสบภัยอีกครั้งต้องประสบกับสภาพการจ้างงานค่อนข้างแย่ กล่าวคือ มีความไม่สม่ำเสมอในเรื่องรายได้ เนื่องจากการจ้างงานแบบยืดหยุ่นและ/หรือให้หมุนเวียนกันมาทำงานโดยจ่ายค่าจ้างในวันที่มาทำงานเท่านั้น จึงทำให้รายได้ไม่เพียงพอสำหรับค่าครองชีพที่เกิดขึ้นแต่ละวัน เพียงแต่มีเงินเพื่อประทังชีพแต่ละวันเท่านั้น ไม่มีเงินส่งกลับบ้านไปให้พ่อ แม่ พี่ น้อง เหมือนกับก่อนประสบภัย ส่วนการถือครองพื้นที่เกษตรกรรมและที่อยู่อาศัยเป็นกรรมสิทธิ์ของตนนั้นไม่มีตั้งแต่ก่อนและหลังประสบภัย เมื่อแรงงานกลุ่มนี้มาทำงานใหม่ก็ต้องเริ่มชีวิตในบ้านเช่าใหม่ทั้งหมด จึงทำให้แรงงานส่วนใหญ่ยังคงไม่พึงพอใจกับรายได้ที่ได้รับ เนื่องจากไม่เพียงพอกับการดำรงชีพแต่ละวันและส่งเงินให้ลูกเรียนหนังสือ ส่วนผลกระทบด้านสังคมและครอบครัว โดยรวมแล้วสังคมชนบทยังเป็นที่พักและฟื้นฟูจิตใจของแรงงาน ภายหลังประสบภัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันครอบครัว อย่างไรก็ตาม แรงงานในพื้นที่ประสบภัยส่วนใหญ่ยังต่างคนต่างอยู่ซึ่งเกิดขึ้นที่เขาหลัก จังหวัดพังงา และปาดอง จังหวัดภูเก็ต ส่วนแรงงานที่สมรสแล้วประสบปัญหาในครอบครัวคือ ความสัมพันธ์กับสามีและภรรยาห่างเหิน เพราะแยกกันอยู่เพื่อหางานทำ

### 3. อุปสรรคในการให้ความช่วยเหลือแก่กลุ่มแรงงานไทยในอุตสาหกรรมบริการ

การนำเสนออุปสรรคของภาคส่วนต่าง ๆ ในการให้ความช่วยเหลือแรงงานนั้น แบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ 1) อุปสรรคในการให้ความช่วยเหลือที่แต่ละภาคส่วนประสบในลักษณะคล้ายคลึงกัน และ 2) อุปสรรคในการให้ความช่วยเหลือที่แต่ละภาคส่วนประสบในลักษณะต่างกัน ดังนี้

### 3.1 อุปสรรคในการให้ความช่วยเหลือที่แต่ละภาคส่วนประสบในลักษณะคล้ายคลึงกัน

จากผลการศึกษาครั้งนี้ แต่ละภาคส่วนได้กล่าวถึงปัญหาที่ประสบขณะที่ให้ความช่วยเหลือแรงงาน คือ 1) แรงงานมีเอกสารคำร้องสำหรับขอความช่วยเหลือไม่เพียงพอ ทำให้ล่าช้า และทำให้บางส่วนไม่ได้รับสิทธิ เนื่องจากผู้ให้ความช่วยเหลือเกรงว่าจะนำข้อมูลที่เป็นเท็จมาขอความช่วยเหลือ ซึ่งจากอุปสรรคนี้ทำให้แรงงานทั้งหมดมองว่าเป็นเรื่อง ยุ่งยาก มีขั้นตอน (จะกล่าวอย่างละเอียดในประเด็นอุปสรรคการขอความช่วยเหลือ) 2) รัฐไม่สามารถประสานไปยังกลุ่มประสบภัยได้ทั่วถึง และแรงงานบางส่วนไม่ได้ติดต่อขอใช้สิทธิเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานอยู่นอกพื้นที่ประสบภัยส่วนใหญ่ไม่ได้รับสิทธิ และ 3) แรงงานไม่รู้และไม่เข้าใจสิทธิของตน ทั้งสิทธิในฐานะเป็นลูกจ้างและเป็นผู้ประสบภัย รวมถึงไม่เข้าใจขั้นตอนการขอความช่วยเหลือ จึงทำให้เกิดความล่าช้าในการช่วยเหลือ และ 4) แรงงานได้รับความช่วยเหลือล่าช้าจากอุปสรรคในประเด็นสุดท้ายนี้ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับผลการศึกษาเกี่ยวกับความช่วยเหลือที่แรงงานได้รับ พบว่า สวนทางกันอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ ผู้ให้ความช่วยเหลือโดยเฉพาะรัฐ มิได้กำหนดแยกกลุ่มผู้ประสบภัย ซึ่งในเวลานั้นภายหลังจากเกิดเหตุการณ์ในระยะเบื้องต้น ประมาณ 1 ถึง 2 สัปดาห์แรก บุคคลใดก็ตามที่อยู่ในพื้นที่ประสบภัยได้รับความช่วยเหลือทุกคน แต่ประเด็นสำคัญสำหรับทั้งสามพื้นที่คือ ผู้ใช้แรงงานร้อยละ 90 เป็นผู้ที่ยอยู่นอกพื้นที่ประสบภัย และเมื่อเกิดเหตุก็เดินทางกลับถิ่น และภายหลังจากติดต่อเพื่อขอความช่วยเหลือ ก็ไม่ได้รับการให้ความช่วยเหลือ หรือมีก็แทบน้อยมาก (จะกล่าวอย่างละเอียดในประเด็นถัดไป) ทั้งนี้เมื่อนำโครงการต่างๆ ที่กลุ่มตัวอย่างได้รับความช่วยเหลือ ส่วนใหญ่เป็นโครงการที่ได้รับในฐานะที่เป็นลูกจ้างและเป็นโครงการพื้นฐาน ได้แก่ โครงการชดเชยการว่างงาน และโครงการทดแทนการขาดรายได้ระหว่างรอกาน ส่วนกรณีปัญหาการถูกเลิกจ้างกลับถูกปฏิเสธที่จะได้รับความช่วยเหลือบวกกับความไม่เข้าใจเกี่ยวกับสิทธิของแรงงาน จึงทำให้แรงงานมีความเห็นต่อปัญหานี้ว่าเป็นเรื่องยุ่งยากในการเจรจาต่อรองกับนายจ้างและกับรัฐ (จะกล่าวอย่างละเอียดในประเด็นถัดไป) อีกทั้งโครงการที่ตอบสนองความจำเป็นและความต้องการ

ขั้นพื้นฐานได้รับน้อยมาก ยกเว้นแต่ โครงการสงเคราะห์เครื่องนุ่งห่ม สำหรับโครงการที่พักชั่วคราว แรงงานได้รับเพียงร้อยละ 2.4 ของกลุ่มตัวอย่างเท่านั้น ซึ่งโครงการบ้านพักชั่วคราว แรงงานทั้งสามพื้นที่มองว่ามีความเป็นธรรมในการจัดสรรน้อยมาก เนื่องจากระบุว่าต้องมีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่ประสบภัย แต่สำหรับผู้ใช้แรงงานส่วนใหญ่ร้อยละ 90 ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นว่าอยู่นอกพื้นที่หรือเป็นแรงงานย้ายถิ่น จึงทำให้แรงงานกลุ่มนี้ทั้งหมดไม่ได้รับการจัดสรรเรื่องบ้านพักชั่วคราว แรงงานกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มาเข้าบ้านโดยเฉพาะคนที่แต่งงานและสถานประกอบการไม่มีที่พักให้ คนพวกนี้มาใช้ชีวิตไม่ต่ำกว่า 5 ปี และยังมีแรงงานบางส่วนที่กลับภูมิลำเนาไม่ได้เนื่องจากถูกตัดขาดจากชุมชนเดิมทำให้ต้องหาเช่าที่อยู่อาศัยใหม่

ดังนั้น การกล่าวอ้างประเด็นการช่วยเหลือล่าช้าข้างต้นนั้น ควรกลับมาทบทวนการให้ความช่วยเหลือนี้เป็นจริงมากน้อยเพียงใด และเกิดความล่าช้าขึ้นในกลุ่มใด ทั้งนี้จากรายละเอียดที่กล่าวไว้ข้างต้นจึงพอจะยืนยันได้ว่า เกิดขึ้นกับกลุ่มแรงงานน้อยมาก หรืออาจจะแทบไม่เกิดขึ้นเลย ฉะนั้น การนำเสนอภาพกว้าง โดยไม่ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ ตรวจสอบ และประเมินถึงผู้ประสบภัยแต่ละกลุ่มเกี่ยวกับการได้รับความช่วยเหลือว่าได้รับจริงมากน้อยเพียงใด ถือได้ว่าเป็นการนำเสนอหรือการสรุปแบบเหมารวมหมู่ ซึ่งการด่วนสรุปเช่นนี้เป็นการสะท้อนถึงคุณลักษณะและวิธีการทำงานของรัฐเช่นกัน ดังนั้น รัฐโดยเฉพาะอย่างยิ่งกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ควรเข้ามาประเมินว่าผลของการช่วยเหลือก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากน้อยเพียงใด ในแง่ที่จะสร้างหลักประกันความมั่นคงหรือความสุขในชีวิตภายหลังจากที่แรงงานได้รับความสูญเสีย

### 3.2 อุปสรรคในการให้ความช่วยเหลือที่แต่ละภาคส่วนประสบในลักษณะต่างกัน

นายจ้างให้เหตุผลว่า สาเหตุไม่ได้จ่ายเงินจากกองทุนประกันสังคมให้กับลูกจ้าง เพราะรัฐนำรายชื่อของลูกจ้างออกจากระบบประกันสังคม เนื่องจากนายจ้างขาดส่งเงินเข้าสู่ระบบประกันสังคมในช่วงประสบภัย ทั้งนี้ รัฐให้เหตุผลถึงสาเหตุแห่งการกระทำของนายจ้างคือ 1) นายจ้างขาดการส่งเงินเข้าสู่ระบบประกันสังคม จึงทำให้

ต้องตัดสิทธิของแรงงานจากสถานประกอบการนั้น ๆ และ 2) ก่อนประสบภัยพิบัติ นายจ้างไม่ได้ส่งรายชื่อ-ลูกจ้างเข้าสู่ระบบประกันสังคม จึงทำให้แรงงานไม่ได้รับสิทธิ ซึ่งข้อค้นทั้งหมดนี้พบสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศูนย์ประสานงานช่วยเหลือคนงานผู้ประสบภัยและมูลนิธิ ฟรีดริค เอแบร์ท (2548) ได้พบว่า นายจ้างจำนวนมาก ยังคงเสี่ยงที่จะปฏิบัติตามกฎหมาย เช่น ทำผิดเรื่องการ เก็บเงินประกันสังคม ค้างจ่ายเงินค่าตอบแทนในการทำ งานก่อนประสบภัย

อย่างไรก็ตาม จากข้อค้นพบข้างต้นเมื่อนำผลการ ศึกษาจากลูกจ้างพบว่า นายจ้างส่วนใหญ่มีเงื่อนไขว่า ลูกจ้างต้องผ่านช่วงทดลองงานก่อนจึงได้รับสิทธิจาก ประกันสังคม ซึ่งประเด็นนี้นายจ้างไม่สามารถนำข้ออ้าง นี้มาจำกัดสิทธิของลูกจ้างได้ เนื่องจากกฎหมายประกัน สังคมได้ระบุไว้อย่างชัดเจนตามมาตรา 33 ว่าเมื่อมีการ จ้างงานจะต้องให้ลูกจ้างที่มีอายุไม่ต่ำกว่า 15 ปีบริบูรณ์ และไม่เกิน 60 ปีบริบูรณ์เป็นผู้ประกันตน ฉะนั้นการ กระทำนี้ของนายจ้างถือว่าผิดกฎหมายประกันสังคม

ดังนั้น การที่รัฐจะให้สิทธิทางกฎหมายเป็นจริงใน ทางปฏิบัติ ผู้วิจัยมองว่า ควรประกอบด้วยสองประการ คือ ประการแรก ควรมีอุดมการณ์ หรือเจตจำนง อันแน่ว แน่แห่งการมอบสิทธิ และประการที่สอง คือ ควรมีกลไก หรือเครื่องมือที่จะทำให้สิทธินั้น ๆ เป็นจริง เพราะตั้งแต่ อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน คำว่า "สิทธิ" เป็นการสื่อข้อความ อันสวดยหู่ เชิงอุดมการณ์ เพื่อตอบรับกระแสนานาชาติ แต่กลับเป็นมายาคติในแง่การปฏิบัติ ยกตัวอย่างสาระ กฎหมายที่ได้ยืนยันกันอย่างคึกคักเช่น กฎหมายกำหนดว่า ทุกคนเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย แต่ในความเป็นจริง กลับพบว่า ไม่ทุกคนที่เท่าเทียมกัน ดังนั้น ผลที่ค้นพบ จากงานวิจัยนี้ รวมถึงงานวิจัยอื่น ๆ ด้วย หากจะนำมา ตั้งคำถาม ความเท่าเทียม และ/หรือ ความเสมอระหว่าง นายจ้าง และลูกจ้าง เป็นคำถามที่ยากยิ่งจะตอบได้ ปัญหาสำคัญที่จะนำมาสู่การคิดต่อไปคือ ทำอย่างไรที่จะ ให้ลูกจ้างเข้าถึง หรือได้รับในสิ่งที่ถูกกีดกัน

จากกรณีที่กำลังกล่าวไว้ข้างต้นว่า รัฐนารายชื่อลูกจ้าง และสถานประกอบการที่ประสบภัยออกจากระบบประกัน สังคม เนื่องจากนายจ้างไม่ส่งเงินเข้าสู่ระบบประกันสังคม โดยให้เหตุผลว่า ขณะนั้นปิดกิจการ และไม่มีรายได้

หากนำเหตุการณ์นี้มาเทียบเคียงกับกฎหมายประกัน สังคม จะเห็นว่าแม้กฎหมายแล้วรัฐสามารถกระทำได้ ทั้งนี้ ในมาตรา 41 (4) ระบุว่าหากผู้ประกันตนไม่ส่งเงิน สมทบ 3 เดือนติดต่อกันความเป็นผู้ประกันตนสิ้นสุดลง เนื่องจากสถานการณ์นี้เกิดขึ้นในภาวะที่ไม่ปกติหรือเป็น เหตุสุดวิสัย ที่ทำให้เศรษฐกิจจะงักอย่างเฉียบพลันทั้งฝ่าย นายจ้างและลูกจ้าง รัฐควรยกเลิกการจ่ายเงินเข้าสู่ระบบ ประกันสังคมในช่วงประสบวิกฤตินี้ และยังคงให้ผู้ ประกันตน (ลูกจ้าง) ได้รับสิทธิทุกอย่างเหมือนกับภาวะ ปกติ โดยเฉพาะอย่างสิทธิการรักษาพยาบาล เนื่องจากการที่รัฐนารายชื่อลูกจ้างออกจากระบบประกันสังคม สิ่ง ที่เกิดขึ้นหรือเป็นภาวะค่อนข้างหนักสำหรับแรงงานคือ ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล เนื่องจากแรงงานกลุ่มนี้ ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลด้วยตนเอง และ อาจจะต้องกัยยืมญาติพี่น้อง เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความ ล่มสลายในมิติสวัสดิการที่รัฐพึงจะจัดให้กับประชาชนใน ฐานะที่เป็นแรงงานและอยู่ในช่วงภาวะประสบภัยอีกด้วย

#### 4. อุปสรรคในการขอความช่วยเหลือ ปัญหา อุปสรรคในการขอความช่วยเหลือปรากฏข้อค้นพบ ดังนี้

##### 4.1 ปัจจัยด้านการติดต่อสื่อสารและขั้นตอนในการ ขอความช่วยเหลือ

ปัจจัยด้านการติดต่อสื่อสารและขั้นตอนในการขอ ความช่วยเหลือ พบว่า เป็นอุปสรรคอยู่ในระดับมาก มีค่า เฉลี่ย 3.8 และความเห็นของแรงงานที่มีต่อปัจจัยนี้มีความ แตกต่างกันน้อย โดยเฉพาะประเด็นการขอความช่วยเหลือมีขั้นตอนมากและล่าช้า เป็นเหตุการณ์ที่แรงงาน ประสบมากที่สุด ส่วนรองลงมาคือ ไม่ทราบข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานราชการ และช่องทางในการติดต่อขอ รับการช่วยเหลือไม่เพียงพอ อุปสรรคที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ แรงงานทั้งสามพื้นที่ได้รับความเดือดร้อนไม่แตกต่างกัน ซึ่งความล่าช้าที่เกิดขึ้นเริ่มตั้งแต่กระบวนการอพยพคน ออกจากพื้นที่ จนกระทั่งการสงเคราะห์ภายหลังประสบ ภัย ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินการจ่ายเงินประกันการว่าง งานและการสงเคราะห์อื่น ๆ ผลการศึกษาแรงงานตอบ เหมือนกันทุกคนว่า "ช้ามาก และไม่ต้องการความช่วยเหลือจากรัฐ"

#### 4.4.2 ปัจจัยส่วนบุคคล และปัจจัยด้านเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ปัจจัยส่วนบุคคล และปัจจัยด้านเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งทั้งสองปัจจัยนี้แรงงานเห็นว่าเป็นอุปสรรคระดับปานกลาง มีเฉลี่ยคะแนนค่าเฉลี่ย 3.49 และ 3.36 ตามลำดับ ทั้งนี้อุปสรรคของแต่ละปัจจัยที่ทำให้แรงงานไม่สามารถเข้าถึงสิทธิที่จะพึงมีพึงได้ คือ แรงงานไม่เข้าใจสิทธิตามกฎหมายคุ้มครองแรงงานและกฎหมายประกันสังคมและกองทุนเงินทดแทน อุปสรรคเหล่านี้แรงงานมีความเห็นแตกต่างกัน นั้นหมายความว่า แต่ละพื้นที่และ/หรือแต่ละตำแหน่งงานมีความเข้าใจกฎหมายมากน้อยแตกต่างกันออกไป ข้อมูลเชิงลึก พบว่า 1) เมื่อพิจารณาเป็นรายพื้นที่ แรงงานที่เขาค้อ จังหวัดพิจิตร และเกาะพีพี จังหวัดกระบี่ มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิของตนที่ได้รับตามกฎหมายน้อยกว่าพื้นที่ป่าตอง จังหวัดภูเก็ต และ 2) ตำแหน่งงานที่เข้าใจสิทธิของตนตามกฎหมายคือ พนักงานในสำนักงาน โดยเฉพาะหัวหน้างาน ซึ่งมีการศึกษาระดับปริญญาตรี ส่วนตำแหน่งอื่น ๆ รู้น้อยมากหรือแทบไม่รู้เลย นอกจากนี้ยังมีอุปสรรคอีกประการหนึ่งคือ ความไม่เชื่อมั่นในการแก้ปัญหาของเจ้าหน้าที่รัฐ และเจ้าหน้าที่ให้ข้อมูลข่าวสารเรื่องสิทธิที่พึงจะได้รับไม่เพียงพอ เหล่านี้แรงงานมีความเห็นไม่แตกต่างกัน

#### 5. แนวทางการช่วยเหลือ เยียวยา พัฒนาแรงงานไทยในอุตสาหกรรมบริการที่ได้รับผลกระทบจากคลื่นยักษ์สึนามิ

ผู้วิจัยมองกระบวนการช่วยเหลือ เยียวยา และพัฒนาให้อยู่ในรูปของประชาสังคม หรือหุ้นส่วนการพัฒนา ตลอดจนเชื่อมโยงมิติความสัมพันธ์ของแรงงานเข้าสู่ระบบสังคมอื่นๆ ด้วย ทั้งนี้เป็นการเชื่อมโยงให้ต่างบุคคลหรือต่างสถาบันในสังคมเห็นตัวตนของกลุ่มนี้แบ่งเป็น 3 ระดับคือ

1. ระดับบุคคล เป็นเรื่องการตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานและความมั่นคงในชีวิต ซึ่งประกอบด้วย

1) การเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากพื้นที่ประสบภัยอย่างเป็นระบบ ประชาสัมพันธ์แนวทางการให้ความช่วยเหลือ และประเมินและติดตามผลการให้ความช่วยเหลือแก่แรงงานกลับถิ่น โดยกระทรวงมหาดไทย และศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบภัยของแต่ละจังหวัด เป็นผู้รับผิดชอบหลัก

2) ด้านอาหาร ฤกษ์ชัย และเสื่อผ้า เหล่านี้ควรคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างเพศ และวัยของเด็กด้วย

3) ด้านที่อยู่อาศัย รัฐควรชดเชยให้ไม่ว่าจะเป็นบ้านเช่า หรือเป็นของตนเอง โดยอาจแบ่งการชดเชยเป็น 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรก กรณีมาอาศัยต่ำกว่า 5 ปี อาจจะไม่มีความจำเป็นให้อยู่ในลักษณะสวัสดิการบ้านพัก แต่ควรจัดให้เป็นตัวเงินแทนก็ได้ และลักษณะที่สองมากกว่า 5 ปี โดยเฉพาะ 10 ปี หรือมากกว่า ควรจัดสรรในรูปแบบบ้านพักหรือที่อยู่อาศัย หน่วยงานรับผิดชอบคือ กระทรวงพัฒนาสังคม และความมั่นคงมนุษย์ ร่วมมือกับองค์กรต่างประเทศ และองค์กรพัฒนาเอกชน นอกจากนี้ควรประเมินความพึงพอใจต่อที่อาศัย และสภาพแวดล้อมด้วย

4) ด้านการฟื้นฟูสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ ควรจัดในรูปของการให้เปล่ากับผู้ที่ประสบภัยทุกคน โดยเป็นหน้าที่หลักของกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข กรมอนามัยโลก และองค์กรพัฒนาเอกชน นอกจากนี้ควรจัดให้ชุมชนตั้งกลุ่มเฝ้าระวังอาการทางจิต

5) ด้านเศรษฐกิจ จัดเป็น 2 ลักษณะคือ ลักษณะแรก ประกันการว่างงานและเงินช่วยเหลืออื่น ๆ แต่ทั้งนี้รัฐควรประชาสัมพันธ์ให้แรงงานทราบโดยประสานไปยังตำบล อำเภอ และจังหวัดของแรงงานที่กลับถิ่นทราบด้วย อีกทั้งต้องประเมินผลการให้ความช่วยเหลือ ลักษณะที่สองจัดหาตำแหน่งงานว่าง และฝึกอบรมด้านอาชีพ ซึ่งส่วนนี้ควรจัดตามความต้องการของแรงงานและตลาดแรงงาน รวมถึงประสานกับสถานประกอบการเพื่อจัดส่งแรงงานเข้าสู่ระบบการจ้างงาน

6) ด้านการให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิ และกระบวนการเข้าถึงสิทธิ โดยควรทำงานร่วมกันระหว่างสำนักงานประกันสังคม สำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานจังหวัด องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น และสมาพันธ์ธุรกิจ โรงแรม และสหภาพแรงงานจังหวัดภูเก็ต รวมถึงกลุ่มเครือข่ายแรงงาน

2. ระดับกลุ่ม ประกอบด้วย 2 มิติหลักคือ

1) ครอบครัวยุคใหม่ โดยการให้ความรู้และฝึกอบรมบทบาทในฐานะเป็นบิดาและมารดา และการจัดการกับความเครียดอันมีสาเหตุจากปัญหาเศรษฐกิจภายในครอบครัว

ครัว

2) สถานประกอบการ ควรส่งเสริมกิจกรรมแรงงานสัมพันธ์ในสถานประกอบการ

3. ระดับสังคมและชุมชน ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมและการสร้างสัมพันธ์ภาพในชุมชน กล่าวคือ การมีส่วนร่วมและการสร้างสัมพันธ์ภาพในชุมชนจะมอง 2 ลักษณะคือ

1) ความสัมพันธ์ของแรงงานที่มีต่อชุมชนในสถานะที่เป็นมนุษย์หรือเป็นประชาชนคนหนึ่งของชุมชนหรือสังคม

2) ความสัมพันธ์ของแรงงานที่มีต่อชุมชนในสถานะเป็นลูกจ้างที่สถานประกอบการตั้งอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ

## สรุปและข้อเสนอแนะ

### 1. สรุป

ภัยพิบัติจากคลื่นยักษ์สึนามิ ได้ส่งผลกระทบต่อแรงงานไทย ในอุตสาหกรรมบริการค่อนข้างมาก ไม่ว่าจะเป็นชีวิตทรัพย์สิน หลังประสบภัยแรงงานว่างงานอย่างฉับพลัน และต่อเนื่อง ตลอดจนประสบปัญหาการถูกเลิกจ้าง โดยไม่ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐ เมื่อแรงงานเหล่านี้กลับเข้ามาทำงานอีกครั้งรายได้และสภาพการจ้างงานแย่งลงกว่าเดิม ส่วนกระบวนการช่วยเหลือที่ประสบปัญหาและอุปสรรคทั้งจากตัวผู้ได้รับความช่วยเหลือ (แรงงาน) และผู้ให้ความช่วยเหลือ ซึ่งแนวทางการให้ความช่วยเหลือและเยียวยาในปัจจุบันกระทำกันเป็นเรื่องเฉพาะหน้า และปราศจากการเชื่อมโยงแต่ละมิติให้สอดคล้องกันอย่างเป็นระบบและองค์รวม และที่สำคัญยิ่งกว่าคือ รัฐได้สร้าง ยัดเยียด และเบียดขับ "ความเป็นอื่น" ให้กับแรงงานภายใต้การจัดสรรทรัพยากร และการเปิดโอกาสแห่งสิทธิ โดยผ่านนิยามการ "จัดวาง" ทางสังคม และถูกจัดให้อยู่ในพวกที่ "มิใช่เป็นคนในพื้นที่ประสบภัย" ซึ่งภายใต้การนิยาม จัดวาง และจัดพวกเช่นนี้ ทำให้แรงงานไทยในภาคบริการ หลุดออกไปจากกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบเพียงแต่ไม่เข้าข่ายคำนิยามของรัฐเท่านั้น นี่คือการปฏิเสธความมีตัวตนในแง่ความเป็นมนุษย์ วิธีคิดและสภาพการกระทำเช่นนี้กลับกลายส่งเสริมและสร้างความหายนะในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างยิ่ง

## 2. ข้อเสนอแนะ

### 2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

(1) กระทรวงแรงงานควรทบทวนวิธีการทำงานและการตรวจสอบว่า กฎหมายคุ้มครองแรงงาน กฎหมายประกันสังคม และพระราชบัญญัติเงินทดแทน โดยเฉพาะการเลิกจ้าง ว่ามีผลบังคับใช้มากน้อยเพียงใด

(2) การออกพระราชบัญญัติเงินทดแทนในกรณีลูกจ้างสูญหาย ควรครอบคลุมถึงลูกจ้างที่สูญหายเนื่องจากภัยพิบัติ ขณะอยู่ที่พักซึ่งอยู่ในแควหรือพื้นที่เดียวกับสถานประกอบการที่ได้รับภัยพิบัติตั้งอยู่ แม้ว่ามิใช่เป็นเวลาทำงานหรือกำลังเดินทางไปทำงาน แต่คนเหล่านี้ก็พักเพื่อรอที่จะมาทำงานให้นายจ้างในเวลาถัดไปเช่นกัน

(3) รัฐควรจัดทำเอกสารเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสิทธิ ระเบียบ และกระบวนการให้ความช่วยเหลือของหน่วยงานต่าง ๆ แก่ผู้ประสบภัย รวมถึงประสานองค์กรส่วนท้องถิ่นช่วยประชาสัมพันธ์ อาจจัดในลักษณะเสียงตามสายภายในหมู่บ้าน

(4) สำหรับคำรักษาพยาบาลทั้งร่างกายและจิตใจแก่ผู้ประสบภัย รัฐควรจัดแบบให้เปล่าอย่างทั่วถึงทุกคนและทุกพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แรงงานที่เดินทางกลับภูมิลำเนา รัฐควรนำรายชื่อของผู้ประสบภัยให้กับโรงพยาบาลในท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อช่วยเยียวยาและรักษา

(5) ควรจัดทำฐานข้อมูลผู้ประสบภัย โดยการแบ่งแยกเพศ อายุ กลุ่มอาชีพภูมิลำเนารายละเอียดการได้รับบาดเจ็บ และการรักษา ตลอดจนการได้รับความช่วยเหลือ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การประเมิน และติดตามผลการให้ความช่วยเหลือว่าผู้ประสบภัยได้รับความช่วยเหลือมากน้อยเพียงใด และเป็นกลุ่มใด ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การสร้างระบบตรวจสอบ นอกจากนี้ฐานข้อมูลที่กล่าวถึงควรนำมาใช้ประโยชน์ในการประเมินและติดตามผลคุณภาพชีวิตกลุ่มที่ได้รับความช่วยเหลือ โดยควรเป็นหน้าที่หลักกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงมนุษย์

(6) การฝึกอบรมด้านอาชีพ รัฐควรร่วมมือกันองค์กรพัฒนาเอกชน ทั้งนี้ควรเน้นให้สอดคล้องกับตลาดแรงงาน และความต้องการของแรงงานเป็นหลัก

(7) การบริการจัดหางาน รัฐควรประสานกับสถานประกอบการ เพื่อป้อนแรงงานเข้าสู่สถานประกอบการ

(9) ควรจัดตั้งศูนย์ข้อมูลกลางที่ทำให้ทราบว่ามีแต่ละพื้นที่นั้น ๆ ได้ดำเนินกิจกรรมอะไรไปบ้างแล้ว ซึ่งจะทำให้เป็นประโยชน์สำหรับการช่วยเหลือที่ไม่ก่อให้เกิดความซ้ำซ้อน อีกทั้งสะดวกสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องให้ความช่วยเหลือกับผู้ที่ได้รับผลกระทบ ซึ่งการจัดตั้งนี้ควรจะร่วมมือกันระหว่างรัฐกับองค์กรพัฒนาเอกชน

(10) ภายหลังเปิดดำเนินกิจการ นายจ้างควรส่งเสริมกิจกรรมแรงงานสัมพันธ์ในสถานประกอบการ และนอกจากนี้ภาครัฐควรกระตุ้น สนับสนุน และส่งเสริมให้มือสมัครด้านแรงงานที่เป็นองค์กรอิสระในพื้นที่จังหวัด ทั่วประเทศ และพหุ

(11) แรงงานควรศึกษาหาความรู้ในแง่กฎหมาย และสิทธิของตนเองได้รับจากนายจ้าง และในฐานะที่เป็นพลเมืองของประเทศ เพื่อจะได้มีความรู้และเข้าใจในการใช้สิทธิต่าง ๆ ได้ถูกต้องยิ่งขึ้น

(12) แรงงานควรรวมกลุ่มในลักษณะประชาสังคม เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีได้รับความเดือดร้อน และแรงงานควรปรับเจตคติในเรื่องการออมให้เพิ่มขึ้น

## 2.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

(1) การวิจัยเกี่ยวกับแรงงานที่ได้รับผลกระทบจากคลื่นยักษ์สึนามิหรือภัยพิบัติอื่น ๆ ควรศึกษาแยกเพศว่าแต่ละเพศได้รับผลกระทบมีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร เพศใดได้รับผลกระทบมากที่สุด และทำไมถึงเป็นเช่นนั้น โดยใช้แนวคิดบทบาทเพศเข้ามาร่วมวิเคราะห์และวิพากษ์ข้อมูล ทั้งนี้เนื่องจาก ผู้วิจัย เห็นว่า เพศแตกต่างกันอาจจะส่งผลกระทบต่อความต้องการในการให้ความช่วยเหลือ เยียวยา และพัฒนา ในมิติที่แตกต่างกัน

(2) ควรศึกษาวิจัยกลุ่มแรงงานที่ไม่ได้กลับมาในอุตสาหกรรมบริการของทั้งสามพื้นที่หลักนี้ร่วมด้วย เพราะจะได้ติดตามคุณภาพชีวิตที่แท้จริงของแรงงานภายหลังประสบภัย เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหา และการพัฒนาได้ตรงกับความต้องการแต่ละกลุ่มต่อไป

(3) ควรศึกษาเปรียบเทียบให้ชัดเจนว่าแรงงานกลุ่มใดได้รับผลกระทบจากคลื่นยักษ์สึนามิครั้งนี้มากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม ครอบครัว และการได้รับความช่วยเหลือ ซึ่งอาจจะเปรียบเทียบกันแต่ละกลุ่มดังนี้ แรงงานในระบบ แรงงานนอกระบบ และแรงงาน

ต่างตัว เนื่องจากปัจจุบันมีข้อโต้ตอบจากกลุ่มที่ไม่ได้รับผลประโยชน์มากมายว่า การช่วยเหลือบางครั้งใส่ใจแรงงานต่างด้าวมากเกินไป จนกระทั่งละเลยแรงงานไทย รวมถึงชาวบ้านทั่วไปที่อยู่พื้นที่ห่างไกล ซึ่งกระบวนการในการให้ความช่วยเหลือไม่ทั่วถึง ดังนั้น หากว่ามีข้อมูลชัดเจนแล้ว ข้อวิพากษ์วิจารณ์เหล่านี้ก็จะถูกยกดูอย่างเป็นเหตุเป็นผลในเชิงประจักษ์

(4) ควรศึกษาวิจัยทั้งกลุ่มแรงงานทั้งที่ได้รับความช่วยเหลือและไม่ได้รับความช่วยเหลือ โดยศึกษาประเด็นดังนี้ 1) สำหรับแรงงานภาคโรงแรมที่ไม่ได้รับความช่วยเหลือมีสาเหตุจากอะไร และแรงงานเหล่านี้ดิ้นรนหรือมีท่าทีต่อเหตุการณ์ที่ได้รับอย่างไร และปัจจุบันมีคุณภาพชีวิตเป็นอย่างไร และ 2) แรงงานที่ได้รับความช่วยเหลือมีความพึงพอใจมากน้อยเพียงใด ทำไมถึงเป็นเช่นนั้น รวมถึงคุณภาพชีวิตปัจจุบันเป็นอย่างไร

## กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่ให้การสนับสนุนให้ดำเนินการวิจัยประเด็นแรงงานไทยที่ได้รับผลกระทบจากคลื่นยักษ์สึนามิครั้งนี้ ตลอดจนขอขอบคุณ รศ. วิวิทย์ เจริญเลิศ และ รศ. สุรัชย์ หวันแก้ว ที่ให้ความอนุเคราะห์ในแง่มุมมองด้านวิชาการ

## บรรณานุกรม

- จะเด็จ เชาวน์วิไล. นักวิชาการอิสระ มูลนิธิเพื่อนหญิง. 2548. การสัมภาษณ์. (5 มิถุนายน).
- Thai Labour Campaign. 2548. (January,11). สีนามิทำแรงงานโรงแรมระทมหมื่นชีวิตโดนเลิกจ้าง-ลดเงินเดือน. (Online). AvailableURL: <http://thailabour.org>.
- นภาพร อติวานิช อติวานิชยพงศ์. 2548. การฟื้นฟูชุมชนหลังเหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิ. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง "ครึ่งปีสึนามิกับการฟื้นฟูชุมชน" 6 กรกฎาคม 2548. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ผู้จัดการออนไลน์. 2548. ความเสียหายจากคลื่นยักษ์ถล่ม. (Online). AvailableURL: <http://manager.co.th>.
- พัทรวีไล สหุณาฬ . 2546. ศึกษาวิถีชีวิตคนตกงานที่อาศัยอยู่ในชุมชน จังหวัดสุรินทร์. ชุดโครงการการพัฒนา ระบบสวัสดิการ สำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสใน



- สังคมไทย ภายใต้การสนับสนุนของกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ภารัตน์ ณ นคร. 2546. ศึกษาคนตกงานสูงอายุที่ถูกละทิ้งจากโรงงานไทยเกรียง. ชุดโครงการการพัฒนาาระบบสวัสดิการ สำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย ภายใต้การสนับสนุนของกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ยุวดี จันทะศิริ. 2546. รายงานการวิจัยกรณีศึกษากลุ่มแรงงานหญิงใน อุตสาหกรรมอาหารทะเลแช่แข็ง จังหวัดสงขลา. ชุดโครงการการพัฒนาาระบบสวัสดิการ สำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย ภายใต้การสนับสนุนของกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วรวิทย์ เจริญเลิศ และนภาพร อติวานิชยพงศ์. 2546. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ การพัฒนาาระบบสวัสดิการ สำหรับคนจนและคนด้อยโอกาส กลุ่มแรงงานในภาคอุตสาหกรรม.
- ศิริพร สโคโรบานด์ และวรัญญา เกื้อนุ่น. 2550. ชนชั้นชายขอบ เพศสภาพ และภัยพิบัติ กรณีสึนามิกับผลกระทบต่อผู้หญิง. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิผู้หญิง. ศูนย์บรรเทาสาธารณภัย จากคลื่นยักษ์สึนามิ. 2548. (30 กย). สรุปผลการดำเนินงานเกี่ยวกับภัยพิบัติ. (online). Available URL: <http://61.19.54.131/tsunami/index.php?pack=overall>.
- ศูนย์ประสานงานช่วยเหลือคนงานผู้ประสบภัยจากคลื่นยักษ์ถล่มและมูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท. 2548. รายงานผลการสำรวจผลกระทบจากคลื่นยักษ์สึนามิภาคใต้ต่อผู้ใช้แรงงาน. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท.
- อารัญ บุญชัย. 2548. ท้องฟ้าอันดามันฟื้นตายหรือยัง. วารสารเศรษฐกิจและสังคม. 42 (กย - ตค): 44-50.